

TÜRKİYE VE DÜNYADA KAMU YÖNETİMİ

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Cenap ÖZDEMİR

yaz
yayınları

Türkiye ve Dünyada Kamu Yönetimi

Editör

Dr.Öğr.Üyesi Ömer Cenap ÖZDEMİR

yaz
yayınları

2025

Türkiye ve Dünyada Kamu Yönetimi

Editör: Dr.Öğr.Üyesi Ömer Cenap ÖZDEMİR

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-8574-17-3

Aralık 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Prospect Teorisi Çerçevesinde Kentsel Planlamada Risk Algısı ve Karar Alma Süreçleri: Maraş Depremleri Örneği.....	1
<i>Didar Duygu ALTUNTAŞ, Süleyman ÇELİK</i>	
Afet Yönetiminde Bilgi Paylaşımı ve Teknoloji Kullanımı: Karmaşık Adaptif ve Sosyo-Teknik Sistemler Perspektifinden Türkiye.....	18
<i>Merve KEFELİ, Süleyman ÇELİK</i>	
Akıllı Kentler ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim.....	40
<i>Seyida ERKEK</i>	
Türk Kamu Yönetiminde Whistleblowing.....	55
<i>Mehmet Akif DOĞAN, Yusuf PUSTU</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

PROSPECT TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE KENTSEL PLANLAMADA RİSK ALGISI VE KARAR ALMA SÜREÇLERİ: MARAŞ DEPREMLERİ ÖRNEĞİ

Didar Duygu ALTUNTAŞ¹

Süleyman ÇELİK²

1. GİRİŞ

Doğal afetlerin sıklığı ve yıkıcılığı, özellikle deprem riski yüksek olan ülkelerde kamu politikalarının etkinliğini sınanan önemli bir alan haline gelmiştir. Türkiye gibi aktif fay hatları üzerinde bulunan ülkelerde, afet yönetimi ve kentsel planlama süreçlerinin başarısı, yalnızca teknik yeterlilikle değil, aynı zamanda karar vericilerin ve toplumun risk algısı ile de doğrudan ilişkilidir (Özerdem, 2020). Bu bağlamda, bireylerin ve kurumların afet risklerine karşı nasıl tepki verdikleri, hangi koşullarda önlem aldıkları ve hangi durumlarda riskli kararları rasyonel gördükleri soruları büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Prospect Teorisi çerçevesinde, Türkiye'deki kamu politikalarının afet öncesi ve sonrası dönemlerdeki yönelimlerini analiz etmek ve risk algısının bu politikalara nasıl yön verdiğini incelemektir. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, bu

¹ Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi YL, ORCID: 0000-0002-4724-8279.

² Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-3001-7375.

³ 5. Çankaya Uluslararası Bilimsel Çalışmalar Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

kapsamda örnek olay olarak ele alınacaktır. Teori, özellikle bireylerin belirsizlik altındaki karar alma süreçlerinde rasyonel davranmaktan ziyade, psikolojik çerçevelere ve önyargılara dayalı tercihleriyle hareket ettiğini ileri sürdüğü için, afet politikalarının arka planındaki davranışsal dinamikleri açıklamak adına uygun bir analitik çerçeve sunmaktadır (Kahneman & Tversky, 1979).

6 Şubat 2023'te gerçekleşen ve on binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan Kahramanmaraş depremleri, Türkiye'deki afet yönetimi sisteminin ciddi yapısal ve yönetsel zaaflarını açığa çıkarmıştır (AFAD, 2023). Deprem öncesinde yapılan uyarılara, bilimsel çalışmalara ve geçmiş deneyimlere rağmen, hem bireyler hem de kamu kurumları gerekli önlemleri almakta gecikmiştir. Bu durum, yalnızca kaynak eksikliğiyle değil, aynı zamanda riskin algılanma biçimiyle de açıklanabilir (Bayrak & Yıldırım, 2023).

Türkiye'de afet riski sıklıkla "olağanüstü" bir durum olarak değil, "alışılmış" bir kader olarak görülmekte, bu da alınması gereken önlemlerin ötelenmesine neden olmaktadır. Prospect Teorisi bağlamında bu yaklaşım, insanların olası kazançlara kıyasla olası kayıpları daha yüksek ağırlıklandırırdıkları; ancak "kayıp çerçevesinde" riskli kararları daha kolay benimsedikleri varsayımıyla örtüşmektedir (Tversky & Kahneman, 1992). Bu nedenle, Türkiye'de afet yönetimi yalnızca teknik bir disiplin olarak değil, aynı zamanda bilişsel ve davranışsal yönleri olan bir politika alanı olarak ele alınmalıdır.

Prospect Teorisi, rasyonel seçim teorilerinden farklı olarak, bireylerin belirsizlik altında nasıl kararlar aldıklarını açıklamak üzere geliştirilmiş davranışsal bir modeldir (Kahneman & Tversky, 1979). Teoriye göre insanlar, karar verirken potansiyel sonuçları mutlak kazanç ya da kayıptan ziyade, kendi referans noktalarına göre değerlendirirler. Bu

değerlendirme sürecinde, kayıpların psikolojik etkisi kazançlardan daha yoğundur ve bu nedenle insanlar kayıp durumlarında daha fazla risk alma eğilimi gösterirler (Kahneman, 2011).

Bu çerçevede, Türkiye’de afet risklerinin algılanış biçimi, özellikle yerel yönetimlerin ve merkezi idarenin yatırım önceliklerini belirlerken yaptığı tercihlerde Prospect Teorisi’nin çerçeveleme ve statüko yanlılığı gibi kavramları üzerinden açıklanabilir. Kamu politikalarının afet sonrası dönemde daha “reaktif” bir yapıya bürünmesi de, insanların acil kayıpları telafi etme eğilimleriyle açıklanabilir. Bu bağlamda teori, hem politika yapıcılarının hem de toplumun karar alma örüntülerini anlamada önemli bir açıklama gücüne sahiptir (Thaler & Sunstein, 2008).

Bu çalışma, öncelikle Prospect Teorisi’nin temel ilkeleri ve kamu politikasıyla ilişkisini ortaya koyacaktır. Ardından, Türkiye’deki afet yönetimi ve kentsel planlama politikalarının tarihsel ve kurumsal arka planı ele alınacaktır. 2023 Maraş depremleri, bu bağlamda örnek olay (case study) yöntemiyle incelenecek ve risk algısının karar alma süreçlerine etkisi tartışılacaktır. Son bölümde ise, Prospect Teorisi perspektifinden hareketle kamu politikalarında risk iletişimi, davranışsal yönetişim ve uzun vadeli strateji önerileri sunulacaktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Prospect Teorisi

Prospect Teorisi, Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından geliştirilen ve karar verme davranışlarını belirsizlik koşullarında açıklamayı hedefleyen davranışsal bir teoridir (Kahneman & Tversky, 1979). Bu teori, geleneksel beklenen fayda teorisinin (expected utility theory) varsayımlarının aksine, bireylerin karar alma süreçlerinde rasyonellikten sapmalar

gösterdiğini savunur. Özellikle, bireyler karar verirken olası sonuçları mutlak kazanç ya da kayıptan ziyade bir referans noktasına göre değerlendirirler (Tversky & Kahneman, 1992).

Prospect Teorisi'nin başlıca kavramları şunlardır:

- Referans Noktası (Reference Point): Karar verici, olası sonuçları geçmiş deneyimlere, beklentilere ya da statükoya göre bir referans noktasından değerlendirir.
- Kayıp-Kazanç Asimetrisi (Loss Aversion): Kayıplar, eşit büyüklükteki kazançlara göre psikolojik olarak daha ağır gelir. Bu nedenle bireyler, potansiyel kayıpları önlemek adına daha fazla risk alma eğilimi gösterir.
- Çerçeveleme Etkisi (Framing Effect): Aynı içerikteki bilgiler, nasıl sunulduklarına göre farklı şekilde algılanabilir. Örneğin, %90 başarı oranı ile sunulan bir politika ile %10 başarısızlık oranı vurgulanan aynı politika, farklı risk tepkilerine yol açar.
- Risk Tercih Eğilimleri (Diminishing Sensitivity): Kazançlar ve kayıplar büyüdükçe, onların marjinal etkileri azalır; bu da doğrusal olmayan fayda eğrilerine yol açar.

Bu kavramlar, özellikle risk yönetimi, afet politikaları, çevre yönetimi ve kamu sağlığı gibi alanlarda karar verme davranışlarını analiz etmek için güçlü bir araç sunar (Kahneman, 2011; Sunstein, 2014).

2.2. Risk Algısı ve Kamu Politikası

Risk, yalnızca fiziksel ya da istatistiksel bir gerçeklik değil; aynı zamanda sosyal olarak inşa edilen, algılarla biçimlenen bir kavramdır. Bu bağlamda “risk algısı”, bireylerin ya da toplulukların belirli bir tehlikeyi ne ölçüde ve nasıl tehdit olarak değerlendirdiğini ifade eder (Slovic, 1987). Kamu politikalarında riskin yönetimi, bu nedenle yalnızca teknik bilgiye değil; aynı zamanda riskin nasıl algılandığına, hangi söylemlerle

çerçevesine ve nasıl politize edildiğine de bağlıdır (Douglas & Wildavsky, 1982).

Paul Slovic'in (1987) öncülüğünde gelişen “psikometrik paradigma”, bireylerin riskleri değerlendirirken bilişsel sınırlılıkları, duygusal tepkileri ve kültürel değerleri devreye soktuklarını göstermiştir. Buna göre insanlar; gönüllülük derecesi, kontrol edilebilirlik, tanıdıklık ve felaket potansiyeli gibi faktörlere göre riskleri farklı düzeyde tehdit olarak algırlar. Örneğin, nükleer enerji ya da deprem gibi büyük ölçekli ama kontrol edilemeyen riskler, bireyler üzerinde daha yüksek korku ve kaygı yaratır.

Toplumsal düzlemde ise risk algısı, medya söylemleri, kolektif hafıza ve siyasal iklim tarafından şekillendirilir. Douglas ve Wildavsky (1982), bu durumu “kültürel teori” ile açıklayarak, her toplumun belirli riskleri ön plana çıkardığını, diğerlerini ise görmezden geldiğini savunur. Bu teorik çerçeve, özellikle Türkiye gibi afet sıklığı yüksek ama afetlere hazırlık düzeyi düşük ülkelerde gözlemlenen toplumsal kayıtsızlığı anlamada işlevseldir (Özerdem, 2020).

Kamu politikası kararlarının yalnızca bilgi temelli rasyonaliteyle değil, aynı zamanda algılara, siyasi tercihlere ve seçmen tepkilerine dayalı olarak verildiği açıktır (Kingdon, 1984). Prospect Teorisi, bu noktada devreye girerek, karar vericilerin de bireyler gibi belirsizlik altında kayıplardan kaçınma eğilimiyle hareket ettiklerini ve bu nedenle zaman zaman teknik olmayan, duygusal temelli tercihlerde bulunabildiklerini ortaya koyar (Kahneman & Tversky, 1979; Kahneman, 2011). Örneğin, afet öncesi alınması gereken ama kısa vadede seçmen tarafından “gereksiz harcama” olarak değerlendirilebilecek önlemler, kamu yöneticileri tarafından siyasi maliyet gerekçesiyle ertelenebilir. Ancak afet sonrasında kamuoyu baskısı ile aceleci ve teknik yeterliliği düşük müdahalelere başvurulması sık görülür. Bu

durum, karar vericilerin kazanç çerçevesinde riskten kaçınma; kayıp çerçevesinde ise risk alma eğilimini yansıtır (Tversky & Kahneman, 1992).

2.1.1. Türkiye’de Risk Algısı ve Politika Yapımı

Türkiye’de risk algısının kamu politikalarına etkisi, sıklıkla “kadere teslimiyet”, “mukadderat” veya “doğal felaket” gibi toplumsal reflekslerle harmanlanarak kurumsal sorumluluğun belirsizleşmesine neden olur (Bayrak & Yıldırım, 2023). Bu çerçevede afetler, siyasal sorumluluktan ziyade doğal bir durum olarak algılanmakta, bu da önleyici politika geliştirme konusunda kurumsal ataletle neden olmaktadır.

Ayrıca, afet yönetimi politikalarının popülist reflekslerle şekillenmesi, özellikle afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde bilimsel ölçütlerin geri plana atılmasına yol açmaktadır. Hızlı konut üretimi, “toplumsal yaraların sarılması” olarak sunulmakta; ancak bu politikalar, uzun vadeli riskleri büyötmektedir. Prospect Teorisi’nin “duygusal yüklemekten etkilenen karar alma” vurgusu, bu durumu anlamada işlevseldir (Sunstein, 2014).

Risk algısına dayalı politikaların kısa vadeli fayda üretme eğilimi, afet yönetimi gibi uzun vadeli strateji gerektiren alanlarda kırılganlık yaratır. Bu nedenle, yalnızca riskin teknik analizine değil, algısal bileşenlerinin de anlaşılmasına yönelik entegre yaklaşımların geliştirilmesi gereklidir (Renn, 2008).

3. ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada, Türkiye’de afet yönetimi ve kentsel planlama politikalarının Kahramanmaraş merkezli depremler bağlamında risk algısı ve karar alma davranışları açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda çalışma, nitel araştırma yaklaşımı benimsenerek tasarlanmıştır. Nitel yöntem, toplumsal olguların bağlam içinde bütöncöl ve

derinlemesine analizini mümkün kıldığı için, özellikle afet gibi karmaşık ve çok düzeyli olayların anlaşılmasında uygun bir çerçeve sunar (Creswell, 2013).

Araştırma deseni olarak örnek olay incelemesi (case study) yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem, belirli bir olayın ya da olgunun kendi bağlamı içinde, çoklu veri kaynakları kullanılarak ayrıntılı biçimde incelenmesine olanak tanır (Yin, 2018). Çalışmanın odak noktası olan 2023 Kahramanmaraş depremleri, hem ulusal düzeyde afet yönetimi politikalarının sınındığı hem de yerel düzeyde planlama pratiklerinin kırılma anının açığa çıktığı çarpıcı bir örnektir. Bu nedenle, vaka olarak seçilmesi yöntemsel açıdan anlamlıdır.

Araştırmada ikincil veri analizi ve doküman incelemesi yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Bu yöntemler, kamuya açık belgeler, bilimsel yayınlar, yasal mevzuat, resmi raporlar ve medya içerikleri gibi kaynakların sistematik biçimde analiz edilmesini içerir (Bowen, 2009). Nitel veri toplama tekniklerinin bu şekilde kullanımı, özellikle geniş ölçekli afetler gibi tekrarlanması mümkün olmayan olaylarda etkin bir analiz zemini oluşturur.

Kullanılan başlıca veri kaynakları şunlardır:

- AFAD, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayımlanan resmi raporlar
- Kentsel dönüşüm ve yapı güvenliğiyle ilgili mevzuat (ör. 6306 sayılı yasa, İmar Kanunu, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Yönetmeliği)
- Bilimsel makaleler, afet yönetimi, kamu politikası ve davranışsal ekonomi konularında yayımlanmış nitel araştırmalar
- Gazete haberleri, televizyon yayınları ve sosyal medya içerikleri, kamuoyu algısını yansıtmaları açısından taranmıştır

Verilerin analizinde, elde edilen nitel verilerin sistematik biçimde Prospect Teorisi'nin dört temel kavramı üzerinden ele alınması sağlanmıştır:

- Referans noktası
- Kayıp-Kazanç Asimetrisi
- Çerçeveleme etkisi
- Risk Tercih Eğilimleri

Elde edilen bulgular, bu kuramsal temalarla eşleştirilerek değerlendirilmiş ve kamu politikası bağlamında davranışsal yönelimlerin ne ölçüde kuramla uyumlu olduğu sorgulanmıştır.

Bu çalışmanın temel sınırlılığı, birincil saha verisi toplanmamış olmasıdır. Araştırma, kamuya açık ikincil kaynaklara ve doküman analizine dayalı olduğundan, karar vericilerin içsel değerlendirme süreçlerine doğrudan erişim sağlanamamıştır. Bununla birlikte, medya, rapor ve resmi belgelerde yer alan beyanlar, kamu otoritelerinin davranışlarını analiz etmede dolaylı fakat değerli veriler sunmuştur.

4. BULGULAR

Bu bölümde, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri bağlamında elde edilen bulgular, Prospect Teorisi'nin temel kavramları (referans noktası, kayıp-kazanç asimetrisi, çerçeveleme etkisi ve risk tercihi) çerçevesinde analiz edilmektedir. Bulgular, kamu politikalarının afet öncesi ve sonrası farklılaştığını, bu farklılığın ise büyük ölçüde risk algısının çerçevesine ve psikolojik yanlılıklara dayandığını ortaya koymaktadır.

4.1. Afet Öncesi Planlama ve Algılanan Risk

Afet öncesi dönemde, Kahramanmaraş ve çevresindeki illerin büyük ölçüde deprem riski taşıdığı bilimsel raporlarla uzun

süredir bilinmekteydi. Örneğin, Türkiye Deprem Tehlike Haritası (AFAD, 2018), bu bölgelerin 1. derece riskli alanlar olduğunu açıkça göstermekteydi. Ayrıca bilim insanları, Doğu Anadolu Fay Hattı üzerinde biriken enerjinin büyük bir depremi tetikleyebileceği uyarılarını kamuoyuyla sıkça paylaşmaktaydı (Şengör, 2020; Doğan et al., 2021).

Buna karşın, bu bilimsel bilgilere rağmen kentsel planlama kararlarında afet riski yeterince önceliklendirilmemiş, imar afları, yetersiz yapı denetimi ve mühendislik hizmetinden yoksun binaların inşası sürmüştür (TMMOB, 2023). Bu durum, Prospect Teorisi bağlamında riskin sistematik olarak düşük algılanması ve mevcut durumun (statüko) referans noktası olarak kabul edilmesiyle açıklanabilir. Yani, geçmişte büyük deprem yaşanmamış olması, bireyler ve yerel yönetimler nezdinde “güvenli statüko” yanılsaması yaratmıştır (Kahneman, 2011).

Ayrıca, riskin görünmezliğini artıran faktörlerden biri de bireysel kontrol yanılsamasıdır. Yapılarını sağlam yaptığını düşünen bireyler ya da yerel yöneticiler, dışsal bir tehdidi yeterince içselleştirmemektedir. Bu psikolojik durum, Slovic’in (1987) “tanıdıklık ve kontrol algısı’nın risk algısı üzerindeki etkisini doğrular niteliktedir.

4.2. Afet Anı ve Sonrası Karar Dinamikleri

6 Şubat 2023’te yaşanan çifte deprem sonrası, hem merkezi hükümetin hem de yerel yönetimlerin müdahale sürecinde ciddi koordinasyon sorunları ve kapasite eksiklikleri gözlemlenmiştir (Bayrak & Yıldırım, 2023). Deprem sonrası karar alma süreçleri, Prospect Teorisi’nin “kayıp çerçevesinde artan risk alma eğilimi” savını desteklemektedir. Örneğin, deprem sonrası hızla başlatılan konut inşa projelerinde teknik planlama, zemin etüdü ve sosyal ihtiyaç analizleri göz ardı edilerek çok kısa sürede binlerce konutun temelini atılması, kamu otoritelerinin riskli kararları “zararın daha fazla

büyümemesi” çerçevesinde meşrulaştırdığını göstermektedir. Bu durum, Tversky ve Kahneman’ın (1992) öngördüğü gibi kayıplar karşısında rasyonel olmayan karar alma biçimlerinin ortaya çıkabileceğine işaret eder.

Aynı zamanda, halkın kamuya olan güven düzeyinde ani değişimler gözlemlenmiş; birçok bölgede devletin müdahale hızına yönelik eleştiriler artarken, bazı yerlerde devletin yeniden inşa gücü aşırı olumlu biçimde algılanmıştır. Bu çelişkili tepkiler, referans noktasının hızla değiştiği, yani afet sonrası toplumun yeniden inşa süreçlerini “yeni norm” olarak kabul ettiği bir davranışsal ortamda oluşmuştur (Kahneman, 2011).

4.3. Politika Yapımında Prospect Teorisi Göstergeleri

Kahramanmaraş depremleri süresince ve sonrasında alınan politika kararları incelendiğinde, Prospect Teorisi’nin öngördüğü dört temel göstergenin açık biçimde gözlemlendiği söylenebilir:

- Referans Noktası Kayması: Deprem öncesi toplumun ve karar vericilerin referans noktası “görece güvenli mevcut durum” iken, deprem sonrası referans noktası “zararın telafi edilmesi gereken acil durum”a dönüşmüştür. Bu da, aynı politikaların (örneğin hızlı inşa) farklı algılanmasına neden olmuştur.
- Kayıp-Kazanç Asimetrisi: Kamu politikaları, halkın zarar görmesini engellemekten çok “zarar gördükten sonra yeniden yapılandırmaya” odaklanmıştır. Çünkü karar vericiler açısından olası kayıpların psikolojik maliyeti, uzun vadeli kazançlardan daha fazla algılanmaktadır (Thaler & Sunstein, 2008).
- Çerçeveleme Etkisi: Politika söylemleri sıklıkla “milli birlik”, “acil iyileşme”, “yaraları sarma” gibi pozitif çerçevelerle sunulmuş; bu da kamusal baskıyı ve sorgulamayı azaltmıştır.

Sunstein (2014), bu tür çerçevelerlerin karar alma süreçlerini önemli ölçüde etkileyebileceğini belirtmektedir.

- Risk Tercih Eğilimleri: Deprem sonrası dönemde hızlı, merkezi ve genellikle denetimsiz müdahaleler, kayıpların telafisi adına alınan yüksek riskli kararları yansıtmaktadır. Bu da Prospect Teorisi'nde kayıp çerçevesinde risk alma davranışının açık bir örneğidir.

Elde edilen bulgular, Türkiye'deki afet yönetimi ve kentsel planlama pratiklerinin, büyük ölçüde davranışsal önyargılarla şekillendiğini ve rasyonel olmaktan uzak tepkisel karar mekanizmaları içerdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, afet politikalarının salt teknik ya da mühendislik temelli yaklaşımlarla değil, psikolojik, sosyolojik ve davranışsal kamu yönetimi modelleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Renn, 2008).

Ayrıca, risk iletişimi, halkın risk algısını değiştirmede temel araç olmasına karşın, Türkiye'de genellikle simgesel, üstenci ve soyut biçimde yürütülmektedir. Bu da halkın edilgenleşmesine ve yapısal risklerin kabullenilmesine neden olmaktadır. Bu bulgular, Prospect Teorisi'nin sadece bireysel davranışları değil, aynı zamanda kurumsal refleksleri açıklamada da etkili olduğunu göstermektedir.

5. PROSPECT TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE BULGULARIN ANALİZİ VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, Türkiye'de afet yönetimi ve kentsel planlama süreçlerinin yalnızca teknik altyapı eksikliklerinden değil, aynı zamanda karar alıcıların ve toplumun risk algısındaki bilişsel çarpıtmalardan da kaynaklandığını göstermektedir. Prospect Teorisi perspektifinden bakıldığında, hem kamu kurumları hem de bireyler:

- Afet öncesi dönemde statükoyu referans noktası olarak kabul etmekte,
- Kayıpları aşırı değerlendirmekte,
- Bu nedenle önleyici değil, tepkisel politika tercihleri üretmektedirler.

Bu durum, afet sonrası süreçlerde hızlı ve yüksek riskli kararların meşrulaştırılmasına neden olmakta, bu da uzun vadede kırılganlıkları daha da derinleştirmektedir. Kurumsal reflekslerin, davranışsal kalıplarla uyumsuzluğu, özellikle riskten kaçınma yerine zarar telafisine odaklanan politika üretim süreçlerinde gözlemlenmektedir.

Prospect Teorisi'nin dört temel unsuru (referans noktası, kayıp-kazanç asimetrisi, çerçeveleme etkisi ve risk tercihi), hem karar vericilerin hem de toplumun afet öncesi ve sonrası dönemlerdeki davranışlarını açıklamada yüksek derecede analitik değer sunmuştur:

- Referans Noktası: Depremden önceki "normallik algısı", tüm risk uyarılarının etkisizleşmesine neden olmuştur.
- Kayıp-Kazanç Asimetrisi: Deprem sonrası riskli kararların (ör. plansız inşa) kamuoyu tarafından kabul görmesini kolaylaştırmıştır.
- Çerçeveleme Etkisi: Devletin söylem gücü, halkın risk algısını yeniden şekillendirmiştir ("yaraları sarma", "milli seferberlik" gibi).
- Risk Tercih Eğilimleri: Kriz döneminde toplum ve karar vericiler daha fazla risk almaya açık hale gelmiştir.

Bu bulgular, Prospect Teorisi'nin kamu politikası analizinde yalnızca bireyler değil, kurumlar ve kolektif davranışlar açısından da uygulanabilir olduğunu ortaya koymaktadır (Thaler & Sunstein, 2008).

Bu analizler ışığında, Prospect Teorisi temelli analizler doğrultusunda geliştirilen politika önerileri, hem karar alma süreçlerinde bilişsel önyargıları azaltmaya, hem de toplumun afet riskine yönelik duyarlılığını artırmaya yönelik çok boyutlu bir çerçeve sunmaktadır:

- Afet riskiyle ilgili iletişimde, kazanç yerine kayıp odaklı söylemler (ör. “önlem alınmazsa ne kaybedileceği”) daha etkili olacaktır (Tversky & Kahneman, 1981).
- Yerel düzeyde, duygusal çağrışımlarla desteklenmiş, sade ve görsel temelli mesajlar oluşturulmalıdır.
- İletişim dili, otoriter ve buyurgan bir yapıdan daha çok toplumla ortak hareket etme çağrısı taşınmalıdır (Sunstein, 2014).
- Kentsel dönüşüm projelerinde yerel halkın risk algısına göre iletişim stratejileri özelleştirilmelidir.
- Deprem sigortası gibi uygulamalarda varsayılan katılım (opt-out) ilkesi getirilmeli ve
- E-Devlet üzerinden kişisel risk skoru verisi işlenip bilgilendirilmesi yapılarak görünür hale getirilmesi sağlanmalıdır.
- Kriz sonrası yeniden inşa süreçlerinde, toplum temelli denetim mekanizmaları kurulmalıdır.
- Politika kararları öncesinde pilot çalışma alanları oluşturularak risk algısı ölçülmelidir.
- Yasa ve yönetmeliklerin davranışsal sonuçları analiz edilerek, kriz anlarında kullanılacak önceden test edilmiş davranışsal protokoller geliştirilmelidir.
- İlçe bazında algısal risk haritaları oluşturulmalı ve planlama kararlarında yalnızca zemin verisi değil, toplumsal dirençlilik verisi de kullanılmalıdır,

Afet yönetimi ve kentsel planlamada yalnızca mühendislik çözümleri değil, insan davranışına duyarlı, katılımcı, esnek ve güven inşa eden politika yapım biçimleri benimsenmelidir. Prospect Teorisi, bu dönüşümün temelini oluşturabilecek bir perspektif sunarak; kayıpları minimize eden değil, davranışları dönüştüren sistemlerin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Bu sayede, yalnızca kriz anlarında alınan kararların değil, kriz gerçekleşmeden önce alınması gereken önlemlerin de meşruiyet kazanması sağlanmış olacaktır. Böylece, kamu politikaları reaktif değil, proaktif ve dirençli bir yapıya kavuşabilecektir.

6. SONUÇ

Bu çalışma, davranışsal ekonomi kuramlarının özellikle belirsizlik altındaki politika kararlarını anlamada yüksek düzeyde açıklayıcılığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye örneğinde, Prospect Teorisi, afet öncesi ve sonrası politika süreçlerinin neden bu kadar farklılaştığını; neden önleme politikalarının düşük önceliklendirildiğini ve neden kriz sonrası müdahalelerin yüksek kamuoyu desteğiyle karşılandığını açıklamaktadır.

Türkiye’de afet yönetiminin etkin bir şekilde dönüşebilmesi için yalnızca fiziksel altyapının değil, aynı zamanda düşünsel ve yönetsel yaklaşımların da değişmesi gerekmektedir. Özellikle kamu yöneticileri tarafından karar alma süreçlerine davranışsal öngörüler ışığında ilerleme sağlanması, risklerin daha doğru algılanmasını ve toplumun bu risklere karşı daha hazırlıklı olmasını sağlayacaktır. Afet riski, yalnızca yer hareketleriyle sınırlı jeolojik bir sorun değil, aynı zamanda bireylerin algıları, kurumların karar mekanizmaları ve yönetsel kapasiteyle doğrudan ilişkili çok boyutlu bir meseledir.

Afet sonrası, Türkiye’de afet yönetimi ve kentsel planlama süreçlerinde gözlemlenen davranışsal ve kurumsal kırılganlıklar, yalnızca yapısal reformlarla değil, risk algısını yöneten politik müdahalelerle de ele alınmalıdır.

Maraş depremleri, Türkiye’de afet politikalarının sadece teknik kapasite değil, bilişsel yönetim açısından da sorgulanması gerektiğini göstermiştir. Afet yönetimi, yalnızca “krize müdahale” değil, aynı zamanda algıyı yöneten, önleyici stratejileri teşvik eden bir yönetsel kapasite gerektirmektedir.

Afet yönetiminde etkili ve sürdürülebilir çözümler üretilebilmesi için, kamu kurumlarının karar alma süreçlerinde davranışsal kamu politikası yaklaşımını benimsemesi büyük önem taşımaktadır. Bu anlayış, bireylerin gerçek yaşamda nasıl karar verdiklerini dikkate alarak daha uygulanabilir politikalar geliştirmeyi mümkün kılacaktır.

Ayrıca, risk iletişiminin sadece bilgi aktarımına dayalı değil, karşılıklı etkileşimi ve yerel bağlamı esas alan bir yapıda yürütülmesi, toplumsal farkındalığı ve güveni artıracaktır. Bu sürece yerel yönetimlerin, toplulukların ve sivil toplumun aktif katılımı ise erken uyarı ve önleyici mekanizmaların başarısını güçlendirecek, çok katmanlı bir afet yönetimi sisteminin temelini oluşturacaktır.

Eğitim, medya ve yerel yönetimlerin işbirliğiyle yürütülecek bilinçlendirme çalışmaları, toplumsal düzeyde risk duyarlılığını artırarak afetlere karşı proaktif bir kültürün yerleşmesine katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2023). 2023 Kahramanmaraş Depremleri Raporu. T.C. İçişleri Bakanlığı.
- AFAD. (2018). *Türkiye Deprem Tehlike Haritası*. <https://deprem.afad.gov.tr>
- Bayrak, M., & Yıldırım, Z. (2023). Türkiye’de Afet Yönetiminde Davranışsal Dinamikler: Kahramanmaraş Depremleri Üzerine Bir İnceleme. *Türk İdare Dergisi*, 95(1), 33–58.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches* (3rd ed.). Sage Publications.
- Doğan, A., Görür, N., & Acar, Y. (2021). Doğu Anadolu Fayı Üzerindeki Sismik Risk ve Olası Depremler. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 45(2), 110–127.
- Douglas, M., & Wildavsky, A. (1982). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technical and Environmental Dangers*. University of California Press.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263–292. <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Kingdon, J. W. (1984). *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Little, Brown.

- Özerdem, A. (2020). Disaster Risk Governance and Urban Resilience in Turkey. In T. Izgi (Ed.), *Urban Risk Management in Megacities* (pp. 89–105). Routledge.
- Renn, O. (2008). *Risk Governance: Coping with Uncertainty in a Complex World*. Earthscan.
- Slovic, P. (1987). Perception of Risk. *Science*, 236(4799), 280–285. <https://doi.org/10.1126/science.3563507>
- Sunstein, C. R. (2014). *Why Nudge? The Politics of Libertarian Paternalism*. Yale University Press.
- Şengör, A. M. C. (2020). Türkiye'nin Fayları ve Deprem Tehlikesi Üzerine. *Bilim ve Teknik*, (617), 24–31.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. Yale University Press.
- TMMOB. (2023). *Kahramanmaraş Depremleri Teknik İnceleme Raporu*. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice. *Science*, 211(4481), 453–458. <https://doi.org/10.1126/science.7455683>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1992). Advances in Prospect Theory: Cumulative Representation of Uncertainty. *Journal of Risk and Uncertainty*, 5(4), 297–323.
- Yin, R. K. (2018). *Case Study Research and Applications: Design and Methods* (6th ed.). Sage Publications.

AFET YÖNETİMİNDE BİLGİ PAYLAŞIMI VE TEKNOLOJİ KULLANIMI: KARMAŞIK ADAPTİF VE SOSYO-TEKNİK SİSTEMLER PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE

Merve KEFELİ¹

Süleyman ÇELİK²

1. GİRİŞ

Afetler, gerçekleştikleri toplumların sosyal, ekonomik ve çevresel dengelerini derin şekilde sarsan ve geniş ölçekli sonuçlar doğuran olaylardır. Doğal süreçlerden kaynaklanan depremler, seller ve fırtınalar ile insan faaliyetleri sonucu meydana gelen endüstriyel kazalar, çevresel kirlenmeler ve teknolojik arızalar, afetlerin farklı şekillerde karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Ancak bir olayın afet niteliği kazanması, yalnızca fiziksel bir tehlikenin varlığıyla açıklanamaz. Söz konusu olayın toplum üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler belirleyici olmaktadır. Bu nedenle afetler, yapıları gereği çok boyutlu, karmaşık ve yönetilmesi güç süreçler doğurmaktadır.

Afetlerin etkileri yalnızca meydana geldikleri anda ortaya çıkan fiziksel hasarlarla veyahut can kayıplarıyla sınırlı değildir. Sosyal kırımlar, kitlesel göç hareketleri, ekonomik kayıplar, altyapı sistemlerinde çöküş, ekosistem tahribatı ve bireysel-toplumsal düzeyde ruh sağlığı sorunları afetlerin

¹Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi YL, ORCID: 0009-0007-7491-9537

²Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0003-3001-7375

doğurduğu çok yönlü sonuçların başında gelir. Bu noktada, etkili bir afet yönetim sisteminin varlığı hayati öneme sahiptir.

Günümüzde afet yönetiminin başarısı büyük ölçüde afet yönetiminde görev alan kurumların bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin kullanımına bağlıdır. Coğrafi bilgi sistemleri, erken uyarı mekanizmaları, uydu iletişim araçları, sosyal medya platformları ve karar destek sistemleri; hem risk azaltma çalışmalarının etkinliğini artırmakta hem de afet anında hızlı ve doğru müdahaleyi mümkün kılmaktadır.

Türkiye özelinde, 1999 sonrası dönemde afet yönetimi alanında kurumsal ve teknolojik dönüşümler yaşanmış; 2009 yılında AFAD'ın kurulmasıyla afet yönetimindeki çok başlı yapı giderilmeye çalışılmıştır. Ancak teknolojik ve kurumsal gelişmelere rağmen, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri, büyük ölçekli afetlerde iletişim altyapısının kırılganlığını bir kez daha görünür kılmıştır.

Bu bağlamda afet yönetimini analiz etmek için karmaşık adaptif sistemler ve sosyo-teknik sistemler yaklaşımları önemli bir çerçeve sunmaktadır. Karmaşık adaptif sistemler perspektifi, afet yönetimini birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan, çok aktörlü ve dinamik bir sistem olarak görür. Sistemdeki aktörlerin etkileşimlerinden doğan öngörülmez davranışlar, öğrenme süreçleri ve öz-örgütlenme mekanizmaları üzerinden sistem performansını etkiler. Sosyo-teknik sistem yaklaşımı ise teknolojik altyapılar ve sosyal bileşenlerin (insan, kurum kültürü, organizasyon yapısı) birbiriyle uyumlu çalışmasının önemini vurgular. Türkiye özelinde, AFAD'ın kurulması ve bilgi-iletişim teknolojilerinin afet yönetimi süreçlerine entegrasyonu, karmaşık adaptif ve sosyo-teknik sistem perspektiflerinin pratikteki yansımalarını göstermektedir.

Bu çalışma, afetlerin türlerini ve etkilerini ele aldıktan sonra, afet yönetimi ve bilgi-iletişim teknolojilerini incelemekte;

Türkiye’de yaşanan depremler üzerinden bilgi akışı ve koordinasyon süreçlerindeki aksaklıkları değerlendirmektedir. Ayrıca Türkiye’nin afet yönetimi bağlamındaki eksiklikleri karmaşık adaptif sistemler ve sosyo teknik sistemler perspektifinde ele almaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı Türkiye’de yaşanan büyük depremler üzerinden koordinasyon sorunlarını analiz ederek, teorik yaklaşımların sahadaki karşılıklarını bütüncül biçimde değerlendirmek ve afet yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının ve altyapısının önemini vurgulamaktır.

2. AFET, TÜRLERİ VE ETKİLERİ

Afet, toplumsal yapıyı derinden etkileyen ve büyük yıkımlara yol açan olaydır. Bir olayın afet şeklinde tanımlanabilmesi için en az on bireyin hayatını kaybetmesi, yüz ya da daha fazla bireyin belirtilen olaydan etkilenmesi, yetkili makamlar tarafından olağanüstü hal ilan edilmesi ve uluslararası yardım çağrısında bulunulması gereklidir (EMDAT, 2024).

2.1. Afet Türleri

Afetler meydana geliş nedeni açısından doğal ve insan kaynaklı; meydana geliş hızı bakımından hızlı ve yavaş, meydana gelme biçimi açısından da tek ve bileşik olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1.1. Meydana Geliş Nedenine Göre Afetler

Doğal afetler, insan müdahalesi olmadan meydana gelen ve doğal süreçlerden kaynaklanan yıkıcı olaylardır. Jeolojik süreçler (deprem, volkanik patlama), meteorolojik olaylar (fırtına, kasırga, sel), hidrolojik süreçler (çığ, tsunami) ve biyolojik kaynaklı olaylar (salgın hastalıklar) bu kapsamdadır. AFAD’ın sınıflandırmasına göre 31 doğal afet türünün 28’i meteorolojik niteliktedir (AFAD, 2025).

İnsan kaynaklı afetler ise kasıtlı veyahut kasıtsız insan faaliyetleri ya da planlama eksiklikleri sonucunda meydana gelen olaylardır. Bu afetler; nükleer, biyolojik, kimyasal kazalar, endüstriyel patlamalar, ulaşım kazaları, göç ve aşırı kalabalıklaşma, çevre kirliliği, salgın hastalıklar gibi çok geniş bir alana yayılmaktadır (Kadıoğlu, 2011).

2.1.2. Gerçekleşme Hızlarına Göre Afetler

Gerçekleşme hızları açısından afetler hızlı ve yavaş bir şekilde gelişmektedir. Hızlı bir şekilde meydana gelen afetlerde çok kısa bir uyarı süresi vardır veyahut böyle bir süreden bahsedilemez. Tsunamiler, depremler, ani gelişen seller gibi afetler bu tür afet grubunda değerlendirilmektedir (Büyükkaracıoğlu, 2017). Yavaş meydana gelen afetler ise belli bir döneme yayılan ve aşamalı bir şekilde etkileri açığa çıkan olaylardır. Bu olaylara çölleşme, erozyon, kuraklık benzeri afetler örnek olarak gösterilebilir.

2.1.3. Meydana Gelme Biçimine Göre Afetler

Daha öncede belirtildiği gibi meydana gelme biçimi açısından afetler tekil ve bileşik olarak ikiye ayrılmaktadır. Tekil olarak meydana gelen afetlere deprem, sel, volkanik patlamalar ve seller örnek olarak gösterilebilir. Ancak afet yönetimi disiplinde bütün olayların tekil bir kaynağa bağlı değildir. Zira olaylar birbirini tetikleyerek veya eş zamanlı olarak ortaya çıkarak etkilerini katladığı durumlar da mevcuttur. Bu durum, literatürde bileşik (veya karmaşık/çoklu) afetler olarak adlandırılmaktadır. Bileşik afetler, birden fazla tehlikenin aynı anda veya birbirini takip eden kısa zaman dilimlerinde yaşanmasıyla oluşur. Bu olaylara, bir depremin tetiklediği tsunami, kuraklığın yol açtığı orman yangınları veya kasırganın neden olduğu geniş çaplı seller örnek olarak gösterilebilir (Özler, 2021: 903).

2.2. Afetlerin Etkileri

Afetler, hükümetlerin karşı karşıya kaldığı karmaşık sorunlardan biridir. Afetlerin etkileri sosyal, ekonomik, çevresel ve psikolojik boyutlarda ortaya çıkmaktadır (Sağır Yılmaz, 2023). Bu etkilerin karşısında toplumların hızlı ve etkili bir şekilde iyileşebilmesi için afet yönetiminde görev alan kurumların koordineli bir afet yönetimi geliştirmesi gereklidir (NIST, 2021).

2.2.1.Ekonomik Etkiler

Afetlerin ekonomik etkileridoğrudan ve dolaylı ekonomik etkiler olarak ikiye ayrılır. Doğrudan ekonomik etkiler afetin meydana geldiği ülkede bina, alt yapı ve stok malları tarzında bulunan fiziksel sermaye kapsamındaki bozulmaları ve hasarları içerir (Akar, 2013: 27). Dolaylı ekonomik etkiler ise doğrudan etkilerin fiziksel ve beşeri sermayeye zarar vermesi ile stoklarda kayıpların oluşması, hizmet sunumunun gerçekleştirilememesi ve ücret miktarının düşmesi gibi durumlardır.

2.2.2.Sosyal Etkiler

Afetlerin sosyal etkileri gerçekleşen afet sonucunda göç ve ölüm sebebiyle nüfusta yaşanan değişimleri ifade eder. Sosyal etkiler gelişmekte olan ülkelerde ölüm sayısının fazla olması; gelişmiş ülkelerde ise afetzedelerin göçü şeklinde kendini gösterir (Lindell, 2013: 801). 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde meydana gelen, yüzyılın felaketi olarak anılan Kahramanmaraş Depremlerinde 49.089 kişi hayatını yitirmiş (AFAD, 2023a) ve 2.7 milyon kişi de göç etmiştir (IOM, 2023: 2).

2.2.3. Psikolojik Etkiler

Psikolojik etkiler, meydana gelen afet sonucunda yaşanan olayların insanların ruh sağlığında yarattığı

olumsuzluklardır. Bu olumsuzluklar sadece afeti yaşayan insanlarda değil, bu insanların ailelerinde, yardım edenlerde ve afetle ilgili gelişmelere medya aracılığıyla tanık olan kişilerde de görülebilir (Sağır Yılmaz, 2023: 27). İnsanlarda görülen olumsuzluklar afetin şiddetine ve kişinin bireysel özelliklerine bağlı olarak değişir ve kişilerin afet sonrası vereceği tepkilerde farklılık yaşanmasına yol açar. Ayrıca bu tepkiler; psikolojik şok süreci, tepki süreci, farkındalık süreci ve iyileştirme süreci şeklinde ele alınabilir (Özkan ve Çetinkaya Kutun, 2021: 250).

2.2.4. Çevresel Etkiler

Çevresel etkiler, afetlerin ekosistem üzerinde yaratmış olduğu bozulmaları ifade eder. Bu etkiler doğrudan ve dolaylı çevresel etkiler olarak ikiye ayrılır. Doğrudan etkiler afet meydana geldiği anda ortaya çıkan etkilerdir. Depremden sonra binaların çökmesi ve sel sonrası su ve balçık birikmesi doğrudan etkiler için örnek gösterilebilir. Dolaylı çevresel etkilerde afetten sonra oluşan etkilerdir. Bu etkilere depremde yıkılan binaların emisyon salınımına sebep olması örnek teşkil eder.

3. AFET YÖNETİMİ VE BİLGİ- İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ

Afet yönetimi temel olarak risk yönetimi ve kriz yönetimi şeklinde iki süreçten oluşmaktadır. Bu süreçlerden risk yönetimi, afet meydana gelmeden önce olası riskleri belirleyip önleyici tedbirler almayı amaçlar ve risk azaltma ile hazırlık aşamalarını içerir. Kriz yönetimi ise afet sonrasında başlayan ve hasarın etkilerini yönetmeyi amaçlayan müdahale ile iyileştirme aşamalarından oluşan bir süreçtir. Afet yönetimi bu iki sürecin aşamalarının bir araya gelmesiyle oluşan ve doğrusal olmayan döngüsel bir yapıdır (Kadioğlu, 2011: 52). Bu durum afet anında gerçekleşen müdahale ile afet sonrasında iyileştirme

çalışmalarının ardından risk azaltma ve hazırlık aşamalarına geçişi ifade eder.

Afet yönetiminin temel amacı afetin etkilerini minimize etmektir. Bu amacın gerçekleşmesi afet yönetimi aktörleri arasındaki bilgi akışına, etkin iletişime ve koordinasyonun sağlanmasına bağlıdır. Geçmişte yaşanan Marmara Depremi'nin (Genç, 2008) ve Katrina Kasırgası'nın (Comfort, 2007) müdahale aşamasında gerçekleşen aksaklıkların temel nedeni belirtilen unsurların bütüncül bir şekilde sağlanamamasıdır. Özellikle Marmara Depremi'nde iletişim altyapısının çökmesi, aktörler arasında koordinasyonun kurulmasına engel olmuş ve bilgi akışını olumsuz etkilemiştir (Çağırtekin, 2022: 54). Unutulmamalıdır ki afet sırasında bilgi düzgün akmıyorsa başarılı bir afet yönetiminden söz edilemez (Kapucu, 2006: 209).

Afet yönetiminde bilgi akışının sağlanması, aktörler tarafından günümüzde her alanı etkisi altına alan bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ile mümkündür. Bu teknolojiler afet yönetimi disiplinde coğrafi bilgi sistemlerinden erken uyarı sistemlerine, uydu telefonlarından sosyal medyaya ve afet sonrasında karar destek mekanizmalarına kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Afet yönetiminin her aşamasında farklı bir amaca hizmet eden bu teknolojilerin özellikle risk aşamasında mevcudiyeti ve kullanımı, müdahale aşamasında yaşanabilecek iletişim ve koordinasyon sorunlarının önlenmesi açısından önemlidir. Yapılan çalışmalarda afet müdahalesinde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının bilgi akışını ve koordinasyonu arttırdığını ve iyileştirdiğini gözler önüne sermektedir (Çelik, 2006; Çelik ve Çorbacıoğlu, 2010; Çiçekdağı, 2020; Comfort ve diğerleri, 2025). Bu bağlamda afet meydana gelmeden önce aktörlerin bilgi altyapılarının birbirleriyle uyumlu hale

getirilmesi ve koordinasyonun sağlanması etkin bir afet müdahalesinin anahtarı olacaktır.

4. TÜRKİYE ÖRNEĞİ: DEPREMLER, BİLGİ AKIŞI VE KOORDİNASYON SORUNLARI

Türkiye Akdeniz-Alp-Himalaya kuşağında yer almaktadır. Bu kuşakta dünyadaki depremlerin beşte biri meydana gelmektedir (Alptekin, 2020: 39). Türkiye topraklarının %42'si birinci, %24'ü ikinci ve %18'i ise üçüncü derece deprem bölgesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de gerçekleşen depremlerde yaşanan bilgi akışı ve koordinasyon sorunlarını incelemek, gelecekte meydana gelmesi muhtemel depremlerde benzer eksikliklerin minimize edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

1999 yılında 7,4 büyüklüğünde Marmara Depremi meydana gelmiştir. Depremin yaşandığı dönem Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel dört buçuk saat iletişimin kesildiğini söylemiştir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit de cep telefonlarının çalışmadığını, iletişimin sadece telsizler aracılığıyla kurulduğunu belirtmiştir (Karahisar, 2016: 50). Afet müdahalesinde yaşanan aksaklıklar ve koordinasyonsuzluk sebebiyle afete müdahale zamanında yapılamamış; bundan dolayı 17.480 kişi hayatını kaybetmiş, 43.953 kişi yaralanmış ve toplam 244.293 yapı yıkılmış ve hasar görmüştür (Herdem, 2011: 151).

1999 yılının 12 Kasım'ında 7,2 büyüklüğünde gerçekleşen Düzce Depremi'nde de benzer iletişim sorunları yaşanmıştır ancak Marmara Depremi'ndeki kadar kaotik bir koordinasyon eksikliğinden söz edilemez (Akil ve İnal Önal, 2023). Bunun nedeni hem depremin daha küçük alanı kapsaması hem de afet yönetimi aktörlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak birbirleriyle iletişim kurması, bilgi akışını ve

koordinasyonu sağlamasıdır (Çelik, 2006; Çelik ve Çorbacıoğlu, 2010). Bu durum Türk Afet Yönetimi'nde teknolojik bir değişimin yaşanmaya başladığının bir göstergesidir.

2009 yılında ise 17 Ağustos Marmara Depremi'nde yaşanan koordinasyon sorunlarını gidermek amacıyla Türk Afet Yönetimi'nde kurumsal bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Sivil Savunma Genel Müdürlüğü kaldırılarak 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuştur. Böylece afet öncesinde, anında ve sonrasında afet yönetimi aktörleri arasında koordinasyonu sağlama görevi bir kuruma verilerek afet yönetimindeki çok başlı yapı ortadan kaldırılmıştır.

AFAD kurulduktan yaklaşık iki yıl sonra 7,2 büyüklüğünde gerçekleşenve Marmara Depremi'nden sonra Türkiye'nin yaşadığı en büyük afet olan 2011 Van Depremi kurumun ilk büyük sınavıdır. Bu depremde ilin altyapısı zarar görmüş; elektrik ve telekomünikasyon hizmetlerinde kesintiler yaşanmıştır. Ancak AFAD'ın her durumda çalışabilen HF (High Frequency) ve SSB (Single Side Band) telsizleri bilgi akışı ve koordinasyonu iyileştirmede kullanılmıştır (Karahisar, 2016: 52). Buna ek olarak ildeki internet iletişimde herhangi bir kopukluk meydana gelmemiştir. Afetzedeler sosyal medya hesaplarını kullanarak yakınları ile haberleşmiş ve gerek yakınlarının gerek de yetkililerin bilgi sahibi olmalarını sağlamışlardır. Böylece koordinasyon ve bilgi akışı gerçekleşmiştir.

2020 yılına gelindiğinde Türkiye'de iki büyük deprem gerçekleşmiştir. Bu depremlerden ilki 24 Ocak' ta, 6,8 büyüklüğünde Elazığ'da meydana gelmiştir. Deprem sonrasında ise 4'ten büyük 24 deprem gerçekleşmiştir. AFAD öncülüğünde

itfaiye, jandarma ve UMKE teşkilatlarının yanı sıra birçok farklı sivil toplum kuruluşlarından oluşan 7.245 personel arama kurtarma ve yardım çalışmalarına katılmıştır (AFAD, 2020a). Bu depremde de daha önce yaşanan depremlerde olduğu gibi elektrik kesintileri meydana gelmiştir ancak kesintiler kısa sürede giderilerek iletişim problemi yaşanmasının önüne geçilmiştir (Eflanili, 2021: 73). GSM operatörleride bölgede iletişimin sağlanması adına müşterilerine ücretsiz konuşma ve internet tanımlamıştır (Independent Türkçe, 2020). Belirtilen durum afetzedelerin yakınlarıyla ve yetkililerle iletişim kurarak bulundukları yerin tespit edilmesini sağlamıştır. AFAD tarafından deprem bölgesinde 28 farklı noktada Afet Koordinasyon Merkezi İrtibat Ofisleri kurulmuş, 5 koordinasyon tırı, çeşitli özelliklere sahip 310 araç (AFAD, 2020a) ve 5 hava aracı (AFAD, 2020b) görevlendirilmiştir. Bunlara ek olarak tabletler aracılığıyla uyduya gönderilen verilerde afete karar alma süreçlerinde zaman kaybını önleyerek doğru ve hızlı müdahalenin gerçekleşmesini sağlamıştır (Eflanili, 2021: 73). Elazığ Depremi'nde müdahale süreci, teknolojik araç ve gereçlerin kullanımı sayesinde eş zamanlı bilgi akışının sağlandığı, bu yöntemle aktörler arasında koordinasyonun sağlandığı süreçtir.

Bu depremlerden ikincisi de 30 Ekim 2020 tarihinde 6,6 büyüklüğünde meydana gelen İzmir Depremi'dir. Bölgede yürütülen arama kurtarma çalışmalarına AFAD, JAK, sivil toplum kuruluşları ve belediyelerden olmak üzere 7.875 personel katılmıştır (AFAD, 2020c). Bu geniş katılımlı çalışmanın etkin biçimde yürütülebilmesi için iletişim altyapısı hayati öneme sahiptir. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya göre; deprem bölgesinin iletişim altyapısında herhangi bir sorun yaşanmamış ve bölgeye 38 baz istasyonu gönderilmiştir (AFAD, 2020c). Ayrıca Gebze TUBİTAK ekibi tarafından 31 Ekim-3 Kasım 2020 tarihleri arasında bölgeye 5

GPS hassas konum belirleme sistemi ve 8 deprem kayıt istasyonu kurulmuştur (TUBİTAK, 2022). Bu araçlar vasıtasıyla zemin hareketleri ve bu hareketlerin etkileri görevli kurumlarla ve kişilerle paylaşılmıştır. İzmir Depremi'nde bilgi akışı yalnızca kurumsal düzeyle sınırlı kalmamıştır. Afetzedelerde, yakınlarıyla ve yetkili kişilerle cep telefonları (SMS, BLUETOOTH ve Wİ-Fİ) yardımıyla bilgi akışı gerçekleştirmiş ve enkaz altında yerlerinin tespit edilmesi adına belirtilen teknolojileri kullanmışlardır (İzmir Ekonomi Üniversitesi, 2020).

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nden 30 Ekim 2020 İzmir Depremi'ne kadar geçen süreçte teknoloji ve iletişim altyapısında gelişmeler yaşanmıştır. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremler, iletişim ve koordinasyon altyapısının büyük ölçekli afetlerde zayıf yönlerinin olduğunu gözler önüne sermiştir.

Yüzyılın felaketi olarak adlandırılan bu depremlerden ilki Pazarcık ilçesinde 7,7 büyüklüğünde, ikincisi ise Elbistan ilçesinde 7,6 büyüklüğünde ölçülmüştür. Bu iki deprem; Kahramanmaraş, Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa illerini etkilemiştir. İllerde AFAD, JÖAK, DİSAK, DAK, PAK, jandarma, Savunma Bakanlığı, UMKE ve sivil toplum kuruluşları, uluslararası arama kurtarma ekipleri ile gönüllülerden oluşan 247.788 kişi görev almıştır (AFAD, 2023a). Deprem bölgesindeki 8900 baz istasyonundan 2451 tanesi devre dışı kalmıştır (Habertürk, 2023'ten aktaran Bozkurt ve Demir, 29). Ayrıca depremin iletişim altyapısını yerle bir etmesi de 72 saat süre içerisinde bilgi teknolojilerin kullanımını engellemiş, arama ve kurtarma çalışmalarında işbirliği kurmaya çalışan kurumlar arasındaki bilgi akışını olumsuz etkileyerek koordinasyonun sağlanmasına engel olmuştur (Comfort ve

diğerleri, 2025: 35). Bunlara ek olarak yaşanan elektrik kesintileri, uydu telefonlarının sınırlı sayıda olması (Comfort ve diğerleri, 2025) ve AFAD'ın AYDES uygulamasının kullanılamaması müdahale faaliyetlerinde görev alanlar arasında koordinasyon kurulmasını engellemiştir (Kavas, 2024). Kurumlara arasında gerekli koordinasyonun vaktinde kurulamaması ve tam zamanlı bilgi akışının sağlanamaması nedeniyle bu depremler sonucunda ise 50.783'den fazla kişi yaşamını yitirmiş, 115.353 kişi yaralanmış, 37.984 bina yıkılmış ve 240.000'den fazla bina ise kullanılamaz hale gelmiştir (AFAD, 2023b). Bunların yanı sıra depremlerin yaratmış olduğu ekonomik zarar Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 103.6 milyar Amerikan doları olarak tahmin edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023: 10).

Bu bağlamda Türkiye'de meydana gelen büyük çaplı depremler ve depremlerde bilgi akışının ve koordinasyonun gerçekleşmesi noktasında bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının hayati bir öneme sahip olduğu anlaşılmıştır. 1999 Marmara Depremi ile birlikte afet yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması konusunda farkındalık oluşmuştur. İlerleyen süreçte meydana gelen depremlerde bu farkındalık yerini uygulamaya yansıtılmıştır. Fakat, ne yazık ki 2023 yılında gerçekleşen 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri bilgi ve iletişim teknolojilerinin varlığı ve kullanımının yaşanan depremin büyüklüğüne bağlı olarak çökebileceğini gözler önüne sermiştir. Bu durum kurumların bilgi akışı ve işbirliği sağlamasına engel olarak afetin olumsuzluklarının artmasına yol açmıştır (Comfort ve diğerleri, 2025).

5. KURAMSAL YAKLAŞIM: KARMAŞIK ADAPTİF SİSTEMLER VE SOSYO-TEKNİK SİSTEMLER

Afet yönetimi çok aktörlü yapısı, yüksek belirsizlik düzeyi ve hızla değişen koşulları nedeniyle kuramsal olarak farklı bakış açılarının birlikte ele alınmasını gerektiren karmaşık bir süreçtir. Bu bölümde afet yönetiminin doğasını anlamak için temel oluşturan karmaşık adaptif sistemler ve sosyo-teknik sistemler yaklaşımları incelenmektedir. Bu yaklaşımlardan biri afet yönetiminin dinamik, etkileşimli yapısını; diğeri de hem teknolojik hem de sosyal bileşenleri içeren yapısını açıklamada tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Bu kapsamda önce karmaşık adaptif sistemler yaklaşımı ele alınmış akabinde de sosyo-teknik sistemler yaklaşımı ele alınmıştır.

5.1. Karmaşık Adaptif Sistemler

Karmaşık adaptif sistemler etkileşim kuran, uyum sağlayan, etkileşim ve uyum aracılığıyla öğrenen, heterojen yapıdaki ajanlardan oluşan sistemdir (Ceylan, 2024). Bu sistemlerde ortaya çıkan davranış örüntüleri çoğu zaman öngörülemez olup, sistemin bütününe yayılan etkileşimlerin sonucunda şekillenir. Bu nedenle karmaşık adaptif sistemler, ani ortaya çıkan olayları ortadan kaldırmak veya etkilerini azaltmak amacıyla kendi kendine bir araya gelen aktörlerin bütüncül kapasitesine dayanır. Afet yönetimi de doğası gereği belirsizlik, sürekli değişim, çoklu aktör yapısı ve yüksek karşılıklı bağımlılıklar içerdiği için karmaşık bir sistemin temel özelliklerini taşımaktadır (Çelik, 2006; Coetsee ve diğerleri, 2016; Comfort ve diğerleri, 2025). Bu yaklaşım, afet yönetimini kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve toplum gibi birçok farklı aktörün etkileşim içinde bulunduğu, öğrenebilen ve kriz koşullarında uyum sağlayabilen bir yapı olarak ele alır.

Karmaşık adaptif sistemler perspektifinden bakıldığında afet yönetiminin etkinliği, sistemin aktörleri arasındaki etkileşimlerin niteliği, geri bildirim döngülerinin işlerliği ve aktörlerin öz örgütlenme kapasitesiyle yakından ilişkilidir. Afet anındaki kaosu azaltmak ve müdahale süreçlerini hızlandırmak için aktörlerin kendi aralarında oluşturduğu bu öz örgütlenme, sistem içinde düzenin yeniden kurulmasını sağlayan önemli bir mekanizmadır. Ancak tüm bu süreçlerin etkili olabilmesi, afet meydana gelmeden önce oluşturulan hızlı, doğru ve kesintisiz bilgi akışına bağlıdır. Risk yönetimi aşamasında kurulan bu iletişim ve koordinasyon altyapısı, afet anında bilgi akışı kopukluklarının önlenmesine, aktörler arasında ortak bir durum farkındalığının gelişmesine önemli ölçüde katkı sunmaktadır. Bu nedenle karmaşık adaptif sistem yaklaşımı, afet öncesi dönemde kurulan bilgi paylaşım ağlarının, afet sırasında sürdürülebilir koordinasyonun temel belirleyicisi olduğunu vurgulamaktadır.

5.2. Sosyo-teknik Sistemler

Sosyo-teknik sistem, sosyal, teknik ve çevresel altsistemlerden oluşan bir sistemdir (Çelik, 2006; Abbas ve Michael, 2023). Bu sistemin alt sistemlerinden biri olan sosyal sistem insan unsurunu ifade eder. Teknik sistemde teknolojik araç-gereçlerden oluşur. Son olarak çevresel alt sistemde sosyo-teknik sistemin içinde bulunduğu çevreyi niteler. Bu özellikler göz önüne alındığında afet yönetiminin bir sosyo-teknik sistem olduğu aşikârdır. Zira afet yönetimi de sosyo-teknik sistemler gibi bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bağlamda afet yönetiminde sosyal sistem; müdahale ekipleri ve karar vericilerden, teknik sistemler; coğrafi bilgi sistemleri, erken uyarı sistemleri ve İHA'lerden oluşur. Son olarak afet yönetiminde çevresel sistemde afetin gerçekleşme potansiyelinin bulunduğu ya da gerçekleştiği yeri ifade eder.

Sosyo-teknik sistemler kuramında sistemin performansı sadece teknolojik araç-gereçlerin varlığına bağlı değildir, aynı zamanda sosyal bileşenlerin (insan faktörü, kurumsal kültür) birbirleriyle uyumlu olmalarına bağlıdır (Çorbacıoğlu, 2005; Çelik, 2010; Comfort ve diğerleri, 2025). Bu kapsamda sosyo-teknik bir sistem olan afet yönetiminin başarısı da bahsedilen hususla paralellik gösterir. Afet yönetiminde görev alan aktörlerin en gelişmiş teknolojik araç-gereçlere sahip olmaları onların afet yönetiminde başarılı olacakları anlamında gelmez. Zira bu teknolojileri kullanan ve yöneten donanımlı personel olmadığı sürece teknolojinin bir önemi yoktur ve belirtilen sistem başarısız olmaya mahkûmdur. Bundan dolayı sosyo-teknik sistemlerin temelini oluşturan insan ve teknolojinin afet yönetimine bir bütün olarak entegrasyonu eş zamanlı bilgi akışını koordinasyonu sağlamasının yanı sıra sürdürülebilir ve etkin bir afet yönetiminin kurulmasına olanak sağlar.

6. TARTIŞMA

Karmaşık adaptif sistemler perspektifi, afet yönetimini çok aktörlü, öngörülemeyen ve sürekli değişen bir sistem olarak görür. Sistem içindeki aktörler arasındaki etkileşim ve geri bildirim döngüleri, sistemin kendiliğinden yanıt verme kapasitesini artırır (Comfort ve diğerleri, 2025). Sosyo-teknik sistem yaklaşımı ise teknolojinin tek başına yeterli olmadığını, aktörlerin (kamu kurumları, sivil toplum, özel sektör) teknoloji ile uyum içinde çalışmasının başarıyı belirlediğini ortaya koyar (Çelik, 2010). Bu iki yaklaşım bir araya geldiğinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanımı hem teknolojik hem de sosyal boyutlarda koordinasyonu sağlayarak müdahale performansını artırabilir (Çelik ve Çorbacıoğlu, 2010).

2020 İzmir Depremi'nde, AFAD ve diğer aktörler GPS, uydu bağlantıları, sosyal medya ve mobil uygulamalar gibi

uyumlu bilgi ve iletişim teknolojileri sistemlerini kullanmış olup kullanılan araç-gereçler aktörler arasındaki bilgi akışını eş zamanlı hâle getirmiştir (AFAD, 2020c; İzmir Ekonomi Üniversitesi, 2020). Bu sayede arama-kurtarma ekipleri enkaz altındaki kişilerin yerini hızlı bir şekilde belirleyebilmiş ve sivil toplum ile belediyelerle koordinasyon etkin biçimde sağlanmıştır (Eflanili, 2021). Karmaşık adaptif sistemler perspektifinde, aktörler arasındaki etkileşim ve geri bildirim döngüleri sayesinde sistem hızlı tepki verebilmiştir (Comfort, 2007). Sosyo-teknik sistem perspektifinde ise teknoloji ve insan faktörünün uyumlu çalışması sayesinde bilgi akışı kesintisiz sağlanmış ve sosyal işbirliği güçlenmiştir (Çelik, 2010).

Öte yandan, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinde aktörler ve teknolojik araçlar hazır olmasına rağmen, teknik altyapının çökmesi nedeniyle ilk 72 saat boyunca etkin müdahale gerçekleştirilememiştir (AFAD, 2023a; Comfort ve diğerleri, 2025). Bu durum, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sadece aktörler arası koordinasyon ve teknoloji uyumuyla değil, aynı zamanda sağlam bir teknik altyapıyla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu noktada Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı gibi kurumların bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısını güçlendirmesi, aktörler ve teknolojik kaynakların etkinliğini güvence altına alacak ve bilgi akışını sürdürülebilir kılacaktır. Böylece hem afet öncesinde aktörlerin bilgi tabanlı eksiklikleri giderilmiş hem de müdahale anında etkinliği sağlanmış olacaktır.

7. SONUÇ

Türkiye’de yaşanan büyük depremler, afet yönetiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının performansı nasıl artırdığını somut olarak göstermektedir. 17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinde, bilgi ve

iletişim teknolojilerinin sınırlı kullanımı ve aktörler arası koordinasyonun eksikliği, müdahalelerin yetersiz kalmasına yol açmıştır. Buna karşın 2011 Van, 2020 Elazığ ve 2020 İzmir depremlerinde, aktörlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini etkin bir şekilde kullanması ve koordinasyon sağlaması sayesinde müdahale performansı önemli ölçüde artmıştır.

Ancak 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremleri'nde altyapının çökmesi, afet yönetiminde görev alan kurumların elindeki bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmasını engellemiş ve bilgi akışı sekteye uğramıştır. Bu durum, teknoloji varlığının tek başına yeterli olmadığını, etkin kullanım için hem teknik altyapının sağlamlığının hem de afet yönetiminde görev alan kurumlar arası uyum ve hazırlığın kritik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu noktada karmaşık adaptif sistemler ve sosyo-teknik sistemler kuramları, afet yönetimi performansının artırılmasında yol gösterici bir çerçeve sunar. Karmaşık adaptif sistemler perspektifi, aktörlerin birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olduğu, öğrenebilen ve değişen koşullara uyum sağlayabilen bir sistem anlayışı sunar. Sosyo-teknik sistemler perspektifi ise teknolojik araçların etkinliğinin, sosyal bileşenlerle (insan faktörü, kurumsal kültür, koordinasyon mekanizmaları) uyum içinde kullanılmasına bağlı olduğunu vurgular. Bu iki kuramın entegrasyonu, bilgi ve iletişim teknolojilerinin afet yönetiminde yalnızca bilgi üretimi için değil, bilgi paylaşımı, doğruluğu ve erişilebilirliği açısından da etkin kullanımını mümkün kılar.

KAYNAKÇA

- Abbas, R. ve Michael, K. (2023) Socio-Technical Theory: A review. In S. Papagiannidis (Ed), Theory Hub Book. <https://open.ncl.ac.uk/theory-library/socio-technical-theory.pdf>(Erişim Tarihi: 20.05.2025)
- AFAD. (2020a). Elazığ Depremi Sonrası Yapılan Tüm Yardımlar. <https://www.afad.gov.tr/elazig-depremi-sonrasi-yapilan-yardimlar-merkezicerik>,(Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- AFAD. (2020b). PRESS RELEASE 17- Response and Rehabilitation Continues in the After math of Earthquake in Elazığ and Malatya. <https://en.afad.gov.tr/press-release-17--response-and-rehabilitation-continues-in-the-aftermath-of-earthquake-in-elazig-and-malatya>, (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- AFAD. (2020c). İzmir Seferihisar Earthquake Update.<https://en.afad.gov.tr/izmir-seferihisar-earthquake-update>, (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- AFAD. (2023a). PRESS BULLETIN-36 about the Earthquake in Kahramanmaraş, <https://en.afad.gov.tr/press-bulletin-36-about-the-earthquake-in-kahramanmaras>, (Erişim Tarihi: 04.05.2024)
- AFAD. (2023b). 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan (Kahramanmaraş) Mw:7.7Mw:7.6 Depremleri Raporu.[tps://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf](https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmara%C5%9F%20Depremi%20%20Raporu_02.06.2023.pdf), (Erişim Tarihi: 30.08.2025)
- AFAD.(2025).Doğal Afetler.<https://www.afad.gov.tr/afadem/dogal-afetler>, (Erişim Tarihi: 25.11.2025)

- Akar, S. (2013). Doğal Afetlerin Kamu Maliyesi Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Alptekin, I. (2020). 1999 Gölcük Depreminin Avcılar Bölgesine Etkisi ve Avcılar Bölgesinde Uygulanan Zemin İyileştirme Yöntemleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Bozkurt, Y. ve Demir, T. (2023). Afet Yönetiminde İletişim ve Medya Üzerine Bir Değerlendirme: Kahramanmaraş Merkezli Depremler. Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi, (11), 22-32.
<https://doi.org/10.58627/dpuibf.1288685>
- Büyükkaracıoğlu, N. (2017). Türkiye’de Kriz ve Afet Yönetimi Mevzuatının Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi (13), 144-193.
- Ceylan, F. A. (2024). Uluslararası Sistemlere Yeni Bir Yaklaşım: Karmaşıklık Teorisi, Uluslararası Siyaset Dergisi, 2(2), 93-116.
- Coetzee, C., Niekerk, D. V. and Raju, E. (2016). Disaster Resilience and Complex Adaptive Systems Theory: Finding Common Grounds for Risk Reduction. Disaster Prevention and Management, 25 (2), 196 – 211. <http://dx.doi.org/10.1108/DPM-07-2015-0153>
- Comfort, L. (2007). Crisis Management in Hindsight: Cognition, Communication, Coordination, and Control. *Public Administration Review*, 67(Suppl1), 189–197.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00827.x>
- Comfort, L., Çelik, S., Başbuğ Erkan, B. ve Lee, S. (2025). Communication and Coordination Networks in the 2023

- Kahramanmaraş Earthquakes. *Earthquake Spectra*, 41(1), 34-57.
- Çağırtekin, C. (2022). Afetlerde İletişim ve Koordinasyonun Önemi. *İdarecinin Sesi Dergisi*, (207), 54-61
- Çelik, S. (2006). Sociotechnical Approachesto Complex Phenomena: An Analysis of The Turkish Disaster Management System Under Stress. Doktora Tezi. Pittsburgh: University of Pittsburgh
- Çelik, S. (2010). Kamu Politikası Analizinde Doğrusal Bir Modelin Yetersizliği: Karmaşık Bir Model Önerisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1), 217-234.
- Çelik, S. ve Çorbacıoğlu, S. (2010). Role of Information in Collective Action in DynamicDisasterEnvironments. *Disaster*, 34(1), 137-154.
- Çiçekdağı, H. İ. (2020). Bilgi Teknolojileri Kullanımının Afet Yönetim Performansına Etkisi: Afet Yönetimi Karar Destek Sistemi Kullanıcı Araştırması. Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eflanili, B. (2021). Türkiye’de Afet Yönetimi: Depremler. Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- EMDAT. (2024). EM-DAT focuses on major disasters. <https://www.emdat.be/#:~:text=EM%2DDAT%20define%20disasters%20as,%2C%20destruction%2C%20and%20human%20suffering> , (Erişim Tarihi: 12.11.2024)
- Genç, F. N. (2008). Kriz İletişimi: Marmara Depremi Örneği. *Selçuk İletişim*, 5(3), 161-175. <https://doi.org/10.18094/si.14572>.

- Herdem, K. (2011). 17 Ağustos 1999 Marmara Depreminin Türkiye'deki Kriz Yönetimi Anlayışı Üzerinde Oluşturduğu Değişiklikler. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(2), 147-166.
- Independent Türkçe. (2020). Deprem Sonrası GSM Operatörlerinden Elazığ'a Ücretsiz Konuşma ve İnternet. www.indyturk.com/node/122691/haber/, (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- IOM, (2023). 2023 Earthquakes Displacement Overview-Türkiye. DTM IOM Displacement Tracking Matrix, 1 March 2023
- İzmir Ekonomi Üniversitesi. (2020). Depremde Cep Telefonları Hayat Kurtarıyor. <https://ce.ieu.edu.tr/tr/news/type/read/id/7439> , (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- Kadıoğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi: Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*. (Y. Müslüm, Ed.) İstanbul: T. C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.
- Kapucu, N. (2006). Public Nonprofit Partnerships for Collective Action in Dynamic Contexts of Emergencies Public Administration. 84(1), 205–220.
- Karahisar, T. (2016). Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Sosyal Medyanın Rolü. *Beykoz Akademi Dergisi*, 4(2), 43-64.
- Kavas, A. (2024). Krizde Koordinasyonun Kayıp Saatleri: Depremlerin İlk 72 Saati. <https://www.toplum.org.tr/krizde-koordinasyonun-kayip-saatleri-depremlerin-ilk-72-saati>, (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- Lindell, M. K. (2013). Disaster Studies. *Current Sociology Review*, 61(5-6), 797–825, <https://doi.org/10.1177/0011392113484456>

- NIST. (2021). Integrating Science & Technology with Disaster Response. <https://www.nist.gov/news-events/news/2021/06/integrating-science-technology-disaster-response> , (Erişim Tarihi: 25.11.2025)
- Özkan, B. ve Çetinkaya Kutun, F. (2021). Afet Psikolojisi. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 8(3), 249-256
- Özler, M. (2021). Kamu Yönetimi Bağlamında Afete Dirençli Toplum ve Bütünleşik Afet Risk Yönetimi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(3), 901-917. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.821774>
- Sağır Yılmaz, F.N. (2023). Türkiye’de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarında Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Rolü: 2020 Elazığ ve İzmir Depremi İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TUBİTAK. (2022). TÜBİTAK İzmir ve Çevresinde İki Yıldır Dünyada Benzerine Az Rastlanan Çalışmalar Yürütüyor. <https://tubitak.gov.tr/tr/haber/tubitak-izmir-ve-cevresinde-iki-yildir-dunyada-benzerine-az-rastlanan-calismalar-yurutuyor>, (Erişim Tarihi: 13.11.2025)
- Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Türkiye Earthquakes Recovery and Reconstruction Assessment. <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2023/03/Turkiye-Recovery-andReconstructionAssessment.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.08.2025)

AKILLI KENTLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞİM

Seyida ERKEK¹

1. GİRİŞ

Dünya nüfusu hızla artmaktadır. Hızlı nüfus artışı, kentlerde altyapı yetersizliklerinden trafik yoğunluğuna kadar pek çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorunların etkin biçimde çözülmesi amacıyla kent yönetimleri dijital teknolojileri, veri analitiğini ve otomasyon sistemlerini kullanarak akıllı kent uygulamalarını hayata geçirmeye başlamıştır.

“Akıllı kent, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kentsel hizmetlere, yönetime ve altyapıya entegre edilmesi yoluyla ekonomik rekabet gücünü artırmayı ve kentsel işleyişi daha verimli hale getirmeyi amaçlayan kenttir.” (Hollands, 2008). “Akıllı kent, akıllı ekonomi, akıllı mobilite, akıllı çevre, akıllı insanlar, akıllı yaşam ve akıllı yönetim bileşenlerini bir araya getiren, birbirine bağlı süreçlerle sürdürülebilir kalkınmayı amaçlayan bir kenttir.” (Giffinger, et al., 2007). Akıllı kent kavramı salt teknoloji kullanımını kapsamamakta, bu teknolojiyi kullanan vatandaşlar tarafından üretilen çözümlere yer veren bir kent ekosistemini tarif etmektedir (Townsend, 2013). Nitekim Caragliu ve arkadaşları da bir kentin ancak teknolojiye yapılan yatırım ile insan ve sosyal sermayesini birleştirmesi halinde akıllı bir kent haline gelebileceğini belirtmiştir (2011).

¹ Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Kemal Akman Meslek Yüksekokulu Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, ORCID: 0000-0003-3562-3788

Kentsel büyüme yenilenemeyen enerji kaynaklarında artışa yol açmaktadır (Bibri et al., 2023). Akıllı şehir uygulamaları, enerji verimliliğini artırarak ve kaynak kullanımını optimize ederek sürdürülebilir kentsel gelişimi desteklemektedir. Farklı bir anlatımla kentsel gelişimin artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gerçekleştirilmesi sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Bu bakımdan akıllı kent uygulamaları kentin sürdürülebilirliğini sağlamak üzere kullanılan yararlı bir araç olarak nitelendirilmektedir (Cömertler ve Cömertler, 2021: 317). Çevresel etkileri değerlendirme olanağı sunan sensör tabanlı izleme sistemleri, kentsel hareketliliği düzenleme imkânı sunan akıllı ulaşım çözümleri, yenilenebilir enerji entegrasyonu, akıllı şebekeler, iklim değişikliğine duyarlı ekosistem yapısı ve vatandaş katılımını artıran dijital platformlar akıllı kent uygulamalarının sürdürülebilirliğe hizmet eden çözümlere örnek olarak gösterilebilir.

Bu çalışmada, sürdürülebilir bir şehrin özellikleri ele alınarak akıllı kentler ile sürdürülebilir kentsel gelişim arasındaki ilişki incelenecektir. Bu kapsamda öncelikle sürdürülebilirlik kavramı farklı boyutları ile ele alınacak, ardından akıllı kent uygulamaların farklı alt başlıklarda sürdürülebilirlik ile bağlantısı ele alınacaktır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİ

Türk Dil Kurumu sürdürülebilirlik kavramını: “*aynı düzeyde veya biçimde devam edebilen*” şeklinde tanımlamıştır (TDK, 2025). Süreklilik ve dengeyi bir arada barındıran bu kavram insanları bugünü yaşarken geleceği de düşünmeye zorlar.

Sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kent, sürdürülebilir kentleşme ve sürdürülebilir çevre gibi pek çok farklı tanımı literatürde görmek mümkündür. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu

tarafından 1987 yılında yayınlanan “Ortak Geleceğimiz” (Brundtland Raporu) isimli bir raporda, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden ödün vermeden, bugünün ihtiyaçlarını karşılayan gelişme” olarak tanımlanmıştır (Demircan ve Sezen, 2018: 264).

Kaynakların tükenme riski tüm kurum ve kuruluşları sürdürülebilirlik konusunu önemsemeye sevk etmiştir. Sürdürülebilirlik ekonomik, sosyal ve çevresel boyutu olan bütüncül bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Ekonomik açıdan sürdürülebilirlik: Sürdürülebilirlik kavramı ekonomik açıdan verimliliği artırarak kaynakların kullanımında devamlılığa vurgu yapmaktadır. Bu açıdan üretim ya da tüketim esnasında ortaya çıkan atıklar da ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli hale gelmektedir. Çevresel riskler ve iklim değişikliğinin yol açtığı olumsuzluklar sektörel değişimlere sebep olarak ekonomik sürdürülebilirliği azaltabilmektedir. Sürdürülebilirlik, “ekonomik faaliyetlerin çevresel sonuçlarını tam olarak dikkate alan, değiştirilebilen veya yenilenebilen ve dolayısıyla tükenmeyen kaynakların kullanımına dayanan ekonomik kalkınmadır” (Gedik, 2020: 205).

Sosyal açıdan sürdürülebilirlik: Sürdürülebilirlik kavramı sosyal açıdan toplumsal değerlerin devamlılığına vurgu yapmaktadır. Hak ve özgürlüklerin gerçekleştirilmesi esnasında fırsat eşitliğinin sağlanması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi unsurlar sürdürülebilirliğin sosyal boyutunu kapsamaktadır.

Çevresel açıdan sürdürülebilirlik: Sürdürülebilirlik kavramı çevresel açıdan doğal kaynakların devamlılığına vurgu yapmaktadır. Doğal yaşamın ve ekosistemin korunması, çevresel kirliliğin önlenmesi öncelikli hedef arasındadır.

Günümüzde önemli bir yaşam merkezi haline gelen kentlerde sorunların çözümü için sürdürülebilirlik çerçevesinde kentlerin yönetilmesi akılcıca bir yaklaşımdır (Alarşlan, 2021).

Zira sınırlı kaynaklara sahip dünyada artan kent nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak gittikçe zorlaşmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramının farklı boyutları olsa da her boyutu birbiri ile ilişkilidir. Kentsel gelişimin sürdürülebilir kılınması hedefi salt çevresel önlemler ile ilgili değildir. Bu nedenle sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Şehirleri sürdürülebilir kılmak kentlilere iş fırsatları sağlamak, uygun konut sağlamak, yeşil alanların sayısını artırmak ile de ilişkilidir.

2015 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” olarak isimlendirilen bir eylem çağrısı yayınlanmış ve 17 adet hedef belirlenmiştir. Bu kapsamda belirlenen hedeflere 193 ülkenin 2030 yılına kadar ulaşması beklenmektedir. Kalkınma amaçlarının 11. maddesi “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında güvenli ve sürdürülebilir şehirler, erişilebilir konut, sürdürülebilir ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

3. AKILLI ŞEHİR TEKNOLOJİLERİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Tarih boyunca kentlerin gelişiminde teknoloji başat rol oynamıştır. Kent yönetimleri teknolojiadaki gelişmelere hızla adapte olmuş; veri toplama, verileri analiz etme ve akıllı sistemleri hizmetlere entegre etmek konusunda donanım kazanmışlardır. Özellikle kentli nüfusun yaşam şartlarını iyileştirmek üzere hazırlanan akıllı sistemler kentlilerin hayatında önemli bir yer edinmeye başlamıştır.

Günümüzde kentler gelişen teknolojilerin muhtemel getirilerinin test edebileceği muazzam ortamlar olarak artan bir değere sahiptir. Dünyada başarılı akıllı kent örnekleri teknoloji

geliştiren işletmelerin yenilikçi ürünlerinin test laboratuvarı olmayı kabul eden kentler arasından çıkmaktadır. Bilgi teknolojilerinin kentsel sorunları çözme gücünün sınırları test edilerek ortaya çıkmaktadır. Akıllı bir kent olmanın kentsel sürdürülebilirlikte sağlayacağı etki, altyapı hizmetlerinin kullanıcı davranışına verimli hale getirmek, kaynak tüketimini azaltmak ve çevresel/iklimsel kaliteyi artırmak yönünde olacaktır (Evans etc., 2019).

Kentlerde artan oranda uygulanmaya başlayan akıllı teknolojiler ulaşım, çevre, enerji, sağlık, güvenlik gibi birçok alana yayılmıştır (Abella etc.,2015: 839). Kent yönetimleri vatandaşların yaşam kalitesini yükseltme hedefi çerçevesinde Coğrafi Bilgi Sistemleri, Nesnelerin İnterneti (IoT), bulut bilişim, yapay zekâ ve veri analitiği, büyük veri, sensör sistemleri, dijital ikiz sistemi gibi sistemleri kullanmaya başlamıştır. Akıllı sürdürülebilir şehirlerin ortaya çıkarılması, Nesnelerin İnterneti, Blockchain ve Yapay Zeka gibi yenilikçi teknolojilerin dahil edilmesi sayesinde mümkündür. (Moreno, 2023).

Akıllı sürdürülebilir şehirler kavramı, kentsel sürdürülebilirlik zorluğuna umut verici bir yanıt olarak hızla ivme kazanmaktadır (Bibri et al., 2023). Akıllı şehirler, bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla kentlilere daha kaliteli bir hayat sunmaktadır

Gelecekte daha fazla nüfusun kentlerde yaşayacak olduğuna ilişkin projeksiyonlar çevresel ve sosyal sürdürülebilirlikle ilgili önemli zorluklar anlamına gelmektedir. Kentlerin doğal kaynakların önemli bir kısmını tüketmekte olduğu gerçeği de göz önüne alındığında kent sorunlarına çözüm üretilirken kentsel gelişimin sürdürülebilirliğine daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Sürdürülebilir gelişmesini sağlayan bir kent gelecekte karşılaşılabileceği sorunları ve riskleri önceden tahmin ederek

hazırlık yapabilen kenttir. Bu açıdan akıllı kentler tarafından artan oranda kullanılan veri toplama, analiz etme çalışmalarının risk tahmininde kullanılması kente olumlu katkı sağlamaktadır.

Akıllı şehir altyapısında hâlihazırda mevcut olan bazı teknolojik uygulamalar: akıllı şebekeler, çevresel izleme sistemleri, akıllı ulaşım sistemleri, coğrafi bilgi sistemleri, blochchain teknolojisidir. Akıllı şebekeler enerji tüketimi ile dağıtımını verimli kılarak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını teşvik etmektedir. Çevresel izleme sistemleri ise hava, su kalitesini artırmak üzere verilerin kullanılmasını sağlamaktadır. Akıllı ulaşım sistemleri trafik yönetiminde etkinlik sağlamak üzere otonom araçları kullanmaktadır. Blochchain teknolojisi ile sağlanan atık yönetimi sayesinde sürdürülebilir çevre ve kaynak yönetimi yapılmaktadır. Kısacası tüm bilgi teknolojisi araçları kentin sorunlarını çözmek üzere kullanılmakta, kentin sürdürülebilir ekonomik, çevresel kalkınmasına hizmet edecek şekilde tasarlanmaktadır. Tüm bu çabalar akıllı kentlere insanların yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedefine de hizmet etmektedir.

4. ENERJİ YÖNETİMİ VE YENİLENEBİLİR ENERJİ

Kentlerde artan nüfus yüksek enerji tüketimi ve karbon salınımına yol açmaktadır. Artan enerji talebinin karşılanması için enerjinin verimliliğinin artırılması ve çevre dostu enerji kaynaklarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Enerji kullanımında yenilenebilir kaynakların oranının yükseltilmesi hedefi yenilenebilir enerji kullanımı konusunu akıllı şehirlerin en temel konuları arasına yerleştirmektedir.

Akıllı ölçüm yapan sistemlerin ve teknolojik donanımların gelişmesi enerji tasarrufunu sağlayarak alternatif enerji kaynaklarının kullanımını da kolaylaştırmaktadır.

Akıllı şebekeler akıllı şehir sisteminin önemli bir parçasıdır. Akıllı şebeke teknolojisinin kullanımı, kamu hizmetlerinin verimliliğini artırmasına, işletme maliyetlerini düşürmesine ve elektrik kesintilerini en aza indirmesine yardımcı olmaktadır. Akıllı bir elektrik şebekesi kendi kendini onararak muhtemel rahatsızlıkları belirlemekte ve asgari insan müdahalesiyle elektrik gücünü yeniden yüklemek için otomatik azaltma tekniklerini kullanmaktadır. Ayrıca hava koşullarını izleyerek ve enerji tasarruf önlemleri olarak elektrik ve suyun israfını azaltmaktadır. Akıllı sayaçlar sayesinde enerji yönetimi daha basit ve verimli hale gelmektedir (Gökşen, 2024: 182).

Günümüzde akıllı şehirlerde uygulanan pek çok akıllı sistem uygulamalarında sürdürülebilir enerji kaynakları kullanılmaktadır. Yenilenebilir enerji ile üretilen kaynakların oranının toplam enerji kaynakları içerisindeki payının yükseltilmesi akıllı şehirlerin en öncelikli hedeflerinden biridir.

Şehirlerde kullanılmaya başlayan akıllı aydınlatma sistemleri ile sokak lambalarının günün yoğunluk durumuna göre ayarlanması enerji tasarrufunu sağlamaktadır. Binalarda kullanılmaya başlayan akıllı bina yönetim sistemleri ile birlikte binaların sıcaklık, soğukluk ve aydınlatma ile havalandırma işlemlerinde enerji verimliliği sağlanmaktadır. Benzer şekilde trafik akışında düzeni sağlamak üzere geliştiren sistemler de enerji tüketiminde verimliliği sağlamaktadır. Akıllı şehirler çevreye zarar vermeyen bisiklet, scooter gibi ulaşım araçlarının kullanımını desteklemektedir.

5. AKILLI ULAŞIM SİSTEMLERİ

Günümüzde kentler artan kentleşme nedeniyle farklılaşan ulaşım sorunları ile baş etmek zorunda kalmaktadır. Trafik yoğunluğu, seyahat süresinin uzunluğu, trafik kazaları, gürültü

kirliliği, hava kirliliği, park problemleri bu sorunlardan bazılarıdır. Kentlerin bu sorunlar ile mücadele edebilmesi için yürütülen arayışlarının sorucunda akıllı ulaşım sistemleri ortaya çıkmıştır.

Akıllı kentler uyguladıkları teknoloji ağırlıklı sistemler vasıtasıyla ulaşımı daha sürdürülebilir hale getirmektedir. Akıllı trafik gözlem sistemleri ile trafik verileri gerçek zamanlı olarak takip edilebilmekte bu sayede trafik sıkışıklığı önlenerek trafik kazalarının önüne geçilebilmekte, kentlilere otopark doluluk oranı hakkında bildirim yapabilmektedir (Küçükmanisa ve Karaca, 2023: 79-82). Ayrıca dezavantajlı grupların rahat ulaşım hizmeti alabilmesinin sağlanması için teknolojinin sunduğu imkânlar değerlendirilmektedir (Gökşen 2024: 184).

Akıllı kentlerde elektrikli ve hibrit araçların kullanımı teşvik edilmektedir. Bu amaçla şarj istasyonlarının artırılması sağlanmaktadır. Toplu taşımının güvenilir ve çevre dostu bir şekilde gerçekleştirilmesi için çalışmalar yürütülmektedir.

6. ATIK YÖNETİMİ

Kentlerde hızlı nüfus artışı ile birlikte artan plansız yerleşme, doğal ve kültürel yerleşimlerin bozulmasına atıkların artmasına yol açmaktadır. Bu durum kent yönetimleri atık toplama, depolama ve nakliye sistemlerinde yeni teknolojileri uygulamak zorunda bırakmıştır.

Geleneksel atık yönetimini terk eden akıllı kentler akıllı atık yönetimi sistemine geçmiştir (Gürcan ve Açıksöz, 2023: 582). Sensör destekli otomatik atık toplama sistemleri kentlerde çöp kutularının doluluk oranını ölçerek yetkililere bilgi vermektedir. Bu sayede hizmette hız ve verimlilik sağlanmakta, zaman ve yakıt israfı önlenmekte, çevresel koku ve görüntü kirliliğinin de önüne geçilebilmektedir.

Akıllı atık yönetimi geri dönüşüm sürecine katkı sağlamakta, atıkların enerjiye dönüştürülmesi imkânı sunmaktadır. Geleneksel atık yönetiminde atıkların depolama, bertaraf edilme süreçlerinde toprak, hava ve görüntü kirliliği oluşurken akıllı atık yönetimi sayesinde atıkların geri dönüşümü ileri teknolojik yöntemler ile gerçekleştirilerek kirlilik oluşumunun önüne geçilebilmektedir. Akıllı kentlerde yürütülen sıfır atık projeleri ile atık yönetim süreçlerine halkın katılımı sağlanmakta ve bu sayede halkın konu hakkında farkındalık düzeyi de artmaktadır.

7. SU YÖNETİMİ VE İKLİM ADAPTASYONU

Canlıların varlığı için elzem olan su önemli ve sınırlı bir kaynaktır. Artan nüfusun su tüketimini kontrol etmek bir zorunluluk halini almıştır. Aksi takdirde gelecek nesiller için susuzluk riski söz konusu olacaktır.

İklim değişikliğinin sonuçları, şehirlerin giderek daha fazla sıcak hava dalgalarından ve aşırı hava olaylarından etkilendiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle suyun çevre ile uyumlu kullanımı yani tasarruf edilmesi gerekmektedir. Ekolojik dengeyi korumak ve iklimsel etkilerin önüne geçmek için bilinçli su kullanımı teşvik edilmektedir. Su kullanımında sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için suyun çevreye zarar vermemesi ve kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmektedir (Evsahibioğlu vd., 2010: 125).

Kent yönetimleri kullandıkları akıllı suç sayaçları sayesinde park ve bahçelerin sulamasında su tasarrufu sağlamakta, toprağın nem durumu hakkında bilgi veren sistemler ile sulama hizmetini optimum bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Bu sistem ile toprak ihtiyacı kadar su alırken su israfı da önlenmektedir. Ayrıca kentlerde su

şebekelerindeki kaçaklar ve sızıntılar ile ilgili bilgi veren akıllı teknolojiler sayesinde su kaybının önüne geçilebilmektedir.

Verinin altın değerinde olduğu bir çağda su kaynaklarının miktarına ilişkin verilerin de doğru ve yerinde yönetiminin önemi artmıştır. Yeni teknolojileri mevcut su şebeke sistemlerine uyarlayan akıllı kent yönetimleri su yönetimini uzaktan ve etkili bir şekilde kontrol edebilmektedir (Yıldız ve Karakuş, 2019: 248). Su varlığı ile ilgili risklerin zamanında yönetimini sağlamayan yeni teknolojik sistemler sürdürülebilir su yönetimine hizmet etmektedir. Kentler iklim değişikliğinin yol açtığı belirsiz ortamı yönetebilecek şekilde su yönetimi yetkinliklerini geliştirmelidir.

8. AKILLI BİNALAR VE YAŞAM ALANLARI

Günümüzde binaların “verimli, akıllı, yeşil” gibi sıfatlar ile anılmaya başlanması sürdürülebilir kentsel gelişme süreci ile doğrudan ilintilidir. Kısıtlı kaynakların etkili ve gelecek nesillere kalacak şekilde kullanılması hedefi kentsel alanların tasarımının da buna göre dizayn edilmesini gerekli kılmaktadır.

Çevre duyarlılığının gittikçe artması çevreye zararı olmayan malzemelerden üretilen doğa ile uyumlu yaşam alanlarının tasarlanmasını yol açmıştır. Çevresel sorumluluğunun bir yansıması olarak ortaya çıkan akıllı binalar kullanıcılarına hem konfor ve güvenlik sunmakta hem de sürdürülebilirlik imkânları ile çevre dostu yerleşim yerleri olarak ön plana çıkmaktadır. İnternet teknolojisi ile zenginleştirilen akıllı binalar enerji ve tasarrufu sağlayarak kaynaklarının sürdürülebilirliğine hizmet etmektedir. Kullandıkları gelişmiş sistemler sayesinde bina sakinlerinin güvenliğini önemsemektedir.

9. VERİ YÖNETİMİ, GÜVENLİĞİ VE AKILLI YÖNETİŞİM

Teknolojinin sunduğu imkânlar ile kente dair bilgileri en akılcı şekilde kullanarak kent sorunlarını çözen akıllı kent yönetimleri için veri güvenliği hayati öneme sahiptir. Çünkü pek çok alanda akıllı uygulamaların kullanılması esnasında veriler açığa çıkmakta ve siber tehditlere açık hale gelmektedir.

Kentsel alandaki verileri toplayarak analiz eden akıllı kent sistemleri bu verilerin kullanılması esnasında kamu güvenliği ile emniyetini de temin etmek üzere önlemler almalıdır (Hayta, 2021: 930). Verilerin elde edilmesi, saklanması ve kullanılması aşamalarında güvenliğin korunması oldukça önemlidir. Güçlü bir veri koruma sistemi olmaksızın gizlilik ihlali, veri sızıntıları ve kişisel bilgilerin kötü niyetli kullanımı gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkarak kamu güvenliği riske girecektir (Lnenicka etc., 2024).

Akıllı kentlerde kullanılan pek çok sistemin işlerliği verilerin kesintisiz bir şekilde işlemesine bağlıdır. Dolayısıyla hizmetlerin kesintisiz bir biçimde sunulması için veri güvenliği sağlanmalıdır.

Akıllı kenter, “paydaşlar arası iş birliği ile hayata geçirilen, yeni teknolojileri ve yenilikçi yaklaşımları kullanan, veri ve uzmanlığa dayalı olarak gerekçelendirilen ve gelecekteki problem ve ihtiyaçları öngörerek hayata değer katan çözümler üreten daha yaşanabilir ve sürdürülebilir şehirlerdir”, (T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020: 22). bir kentin akıllı kent haline dönüşmesi yolculuğu her bilgi teknolojisine dayalı sistemlere entegre olması ile başlasa da bu akıllı hale gelmesi için tek başına yeterli değildir. Bu süreci destekleyecek vatandaş katılımının ve yasal çerçevenin sağlanması oldukça önemlidir.

10. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Akıllı kentler, sınırlı kaynakların verimli kullanımı, kentlilerin yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve ekonomik kalkınma hedeflerine hızla ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bakımdan akıllı kentlerin varlığının sürdürülebilir kentler ve toplulukların ortaya çıkışını vaat ettiği görülmektedir.

Kentlerin zorlu koşullar ile mücadele edebilmesinin yolu sürdürülebilirliğe odaklanan yaklaşımların benimsemesidir. Kentleşme süreçlerinin sürdürülebilir hale getirilmesi akıllı kentlerin yaşam kalitesini yükseltme hedefi açısından önceliklidir. Sürdürülebilir kentsel gelişim akıllı şehirlerin başarısı ile doğru orantılıdır. Akıllı şehirlerin başarısı ise altyapısının sağlamlığı ile gerçekleşecektir.

Şehirlerin salt teknolojik donanımlara sahip olması akıllı şehir olması için yeterli değildir. Çevre dostu ve sosyal gelişmeyi de destekleyici kalkınma sağlanmalıdır. Kentsel yaşam kalitesinin artırılması gelecek nesillerin yaşam garantisi elinden alınmadan yapılmalıdır. Akıllı teknolojiler bu bakımdan kaynakların verimli kullanımına hizmet etmelidir ki kent sürdürülebilirliğine hizmet etsin. Bu bakımdan kentler için asıl akıllıca olan kentleri sürdürülebilir bir yaklaşım çerçevesinde yönetmektir. Kent kaynaklarının sürdürülebilirliği yoksa teknoloji kullanımı vardır fakat sistemler hala yeterince akıllı değildir. Akıllı sistemlerin aynı zamanda sürdürülebilir kılınması bu açıdan öncelikli konu olmalıdır.

Elde ettikleri bilgileri faydaya dönüştürme kapasitesine sahip olan akıllı kentler, kentlerin rekabet gücünü, kentlilerin yaşam kalitesini artırmakta ve sosyal, ekonomik, çevresel sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma amaçları arasında yer alan “Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar”, “Erişilebilir ve Temiz Enerji” ile “İklim Eylemi” gibi amaçların gerçekleştirilmesine hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abella, A., Criado, M.O. & Heredero, C. P. (2015). Information reuse in smart cities “ecosystems”. *El Profesional De La Información*, 24 (6):838-844. <https://doi.org/10.3145/Epi>.
- Alarslan, E. (2021). “Kent Bilgi Sistemlerinden Akıllı Kentlere Sürdürülebilir Bir Gelecek için Yolculuk”, <https://www.skb.gov.tr/kent-bilgi-sistemlerinden-akilli-kentlere-surdurulebilir-bir-gelecek-icin-yolculuk> , E.T. 29.11.2025
- Bibri, S.E., Alexandre, A., Sharifi, A. & Krogstie, J. (2023). Environmentally sustainable smart cities and their converging AI, IoT, and big data technologies and solutions: an integrated approach to an extensive literature review. *Energy Inform*, 6(9). 1-39. <https://doi.org/10.1186/s42162-023-00259-2>
- Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65–82. <https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117>
- Cömertler, S. ve Cömertler, N. (2021). Akıllı kentlerde çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik, Kopenhag örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 317-333.
- Demircan, N. ve Sezen, I. (2018). Use of green spaces for liveable and sustainable cities; Urban allotment gardens. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 8(1): 263-270.
- Evans, J., Karvonen, A., Luque-Ayala, A., Martin, C., McCormick, K., Raven, R., & Palgan, Y. V. (2019). Smart and sustainable cities? Pipedreams, practicalities and

possibilities. *Local Environment*, 24(7), 557–564.
<https://doi.org/10.1080/13549839.2019.1624701>.

Evsahibioğlu, A. N., Aküzüm T. ve Çakmak, B. (2010). Su yönetimi, su kullanım stratejileri ve sınır aşan sular, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı, 1-2, Ankara, 119-134.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarla sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(3), 196-215.

Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanović, N. & Meijers, E. (2007). *Smart Cities – Ranking of European Medium-Sized Cities*. Vienna University of Technology.
file:///C:/Users/xxx/Downloads/smart_cities_final_report.pdf, E.T. 29.11.2025

Gökşen H. (2024) Sürdürülebilirlik perspektifinde akıllı kentlerde akıllı yönetim uygulamalarının rolü ve insani gelişime etkisi, *Kent Akademisi Dergisi* 17 (Sürdürülebilir İnsani Kalkınma ve Kent), 174-194.

Gürcan, C., ve Açıksöz, S. (2023). Akıllı atık yönetimi ve örnek uygulamalar. *Kent Akademisi*, 16(1), 577-594.

Hayta, Y. (2021). Akıllı kent uygulamalarında kişisel verilerin gizliliği ve güvenliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2). 929-941.

Hollands, R. G. (2008). *Will the real smart city please stand up?* City, 12(3), 303–320.
<https://doi.org/10.1080/13604810802479126>

Küçükmanisa, A. ve Karaca, A. C. (2023). Akıllı şehirlerde ulaşım uygulamaları. *Şura Akademisi (2 Akıllı Şehirler)*, 73-82.

- Lnenicka, M, Hervert P. and Horak O. (2024). Understanding big data and data protection measures in smart city strategies: An analysis of 28 cities, *Urban Governance*, 4(4), 255-273, <https://doi.org/10.1016/j.ugj.2024.12.008>.
- Moreno, R. (2023). “Smart And Sustainable Cities: What Does It Mean?”, www.beesmart.city, E.T. 29.11.2025.
- T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2020). Akıllı Yönetişim Eğitim Kitabı, https://akillisehirler.csb.gov.tr/wp-content/uploads/KapasiteGelistirme/Egitim_Pdf/Akilli_Yonetisim.pdf, E.T. 29.11.2025.
- TDK (Türk Dil Kurumu), 2025. Sürdürülebilirlik nedir?, www.tdk.gov.tr E.T. 25.11.2025.
- Townsend, A. M. (2013). *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*. W.W. Norton & Company, Inc.
- Yıldız, S., ve Karakuş, C. B., (2019). Akıllı kentlerde sürdürülebilir su yönetimi. EJONS 6. Uluslararası Matematik, Mühendislik, Fen ve Sağlık Bilimleri Kongresi, 44-252.

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE WHISTLEBLOWİNG: 2017-2020 YILLARI ARASINDA KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNA YAPILAN BAŞVURULARIN ANALİZİ

Mehmet Akif DOĞAN¹

Yusuf PUSTU²

1. GİRİŞ

Etik ilke ve değerlerin varlığı toplumlar ve kamu yönetimleri için vazgeçilmezdir. Kamu yönetimi çatısı altında görev yapan kamu görevlileri, vatandaşlarla ilişkilerinde önemli yetkilere sahiptirler. Bu yetkileri kullanımında etik ilke ve değerler; kamu gücünün keyfi kullanılmasının önüne geçen kontrol mekanizmasıdır. Günümüzde kamu kurum ve kuruluşlarında etik davranış ilkelerine aykırı tutum ve davranışlar oldukça yaygınlaşmıştır. Dolayısı ile kamu görevlilerinin etik davranış ilkelerine aykırı uygulamalarla karşılaştığında gösterecekleri tavır son derece önemlidir. Bu noktada iki tür tavır ortaya çıkmaktadır ya sorun görmezden gelinmekte ya da soruna çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Çoğu zaman sorunu görmezden gelmek telafisi çok zor hatta çok daha kötü durumların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu noktada etik davranış ilkelere aykırı uygulamalara tanık olan kamu görevlilerinin yetkili mercilere bilgi vermesi önemli hale gelmektedir.

¹ Kamu Görevlileri Etik Kurulu.

² Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, SBKY.

Etik ilke ve değerlere aykırı davranışta bulunanların bir ıslık ile durdurulmaya çalışılması whistleblowing (ihbarcılık) kavramı ile ifade edilmektedir. Etik dışı davranışların ortadan kaldırılması için yapılan bu ihbar etme eylemi, vicdani bir faaliyet olarak tanımlanabilir (Sayğan ve Bedük, 2013: 1-23). Basit bir ifadeyle “whistleblowing” (ihbarcılık) bir örgüt veya kurumdaki yasa, kural ve etik dışı davranışların çalışanlarca ilgililere duyurulmasıdır (Alper, 2018: 13). Ancak etik ilkelere aykırı uygulamaların açığa çıkarılması konusunda bazen çalışanlar arasında ihtilaflar söz konusu olmaktadır. İhbarcılara; ispiyoncu, gammazcı, ifşacı, jurnalcı ve ajan gibi aşağılayıcı birtakım sıfatları yakıştırılmakta ve bu kişiler kurumlarda dışlanmaktadır (Ateş vd., 2009: 48).

Kamu görevlilerinin tanık oldukları etik davranış ilkelerine aykırı durumları ihbar etmeleri için etik ilke ve değerleri benimsemiş olmaları gerekmektedir. Kamu yönetiminde yaşanan etik dışı davranışlar yönetimi zayıflatmakta ve vatandaşın devlete olan güvenini azaltmaktadır. Bu nedenle kamu yönetiminde etik değerlerin hâkim olması, kamu görevlilerinin etik değerleri benimsemeleri ve etik dışı uygulamaları engellemek için yetkili makamlara ihbar etmeleri kamu yönetimlerine olan güveni sağlamada önemli araçlardan biridir.

Türk kamu yönetiminde de yönetime olan güveni sağlamanın en önemli yollarından biri etik altyapının kurulmasıdır. Bu altyapının en önemli unsurlarından biri de ihbarcılık kurumudur. Buradan hareketle bu çalışmada Kamu Görevlileri Etik Kuruluna 2017 -2020 yılları arasında yapılan 531 başvurunun belge analizi yöntemi ile incelenmesi suretiyle; bu kavramın etik kültürün oluşumundaki etkileri ve kamu görevlilerinin tanık oldukları olayları ilgili yerlere bildirdikten sonra misillemeye maruz kalıp kalmadıkları incelenmektedir. Etik dışı durumları ihbarda en önemli unsur; ihbar eden kişinin

ihbar eylemi sonrasında zarar görmemesidir. Aksi takdirde benzer etik dışı durumlara tanık olanlar bunları yetkili makamlara bildirme konusunda çekingen davranacaklardır.

Türkiye’de hukuk sisteminde etik dışı durumların ihbar edilmesine yönelik hükümler içeren münhasıran bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte; kamu yönetimi mevzuatında etik dışı durumların ihbar edilmesiyle ilişkilendirilebilecek hükümlerin Borçlar Kanunu’nda, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’nda, Türk Ceza Kanunu’nda ve bunlara dayalı olarak düzenlenen yönetmeliklerde bulunduğu görülmektedir. Ancak etik dışı durumları ihbar edenlere yönelecek misillemelerin önlenmesi ve uğrayacakları zararların ortadan kaldırılması için etkin yasal düzenlemelerin varlığı söz konusu değildir.

Etik dışı tutum ve davranışları öncelikle kurum içinde çalışan görevlilerin fark edeceği ortadadır. Dolayısıyla bu olumsuz durumların ortaya çıkarılmasında çalışanların kendilerini güvende hissederek yetkili birimlere konuyu bildirmesi daha büyük zararların ortaya çıkmasını engelleyecektir. Bu yolla kurumların maddi kayıpları yanında toplumsal imajlarının da zarar görmesinin önüne geçilecektir. İhbarcılık mekanizmasının varlığı ve kamu kurumlarınca bunun desteklenmesi özellikle etik dışı davranış sergileyecek kişiler için son derece önemli bir uyarıcı olacaktır. Fakat kamu çalışanları kendilerini güven içinde hissederlerse etik dışı uygulamaları yetkili mercilere bildireceklerdir aksi halde etik dışı uygulamaları görmezden gelme yolunu seçeceklerdir.

2. WHISTLEBLOWİNG KAVRAMI

Whistleblowing; ingilizce bir kelime olup, futbol maçında oyuncuların hatalı davranışları sonucunda hakemin düdüğünü çalması veya polisin suç işlendiğinde düdüğüyle uyarması

anlamlarına gelmektedir (Çiğdem, 2013: 93-109). Kelimenin tanımındaki en temel vurgu, bir kural koyucu ya da denetleyici tarafından kural dışı davranışın belirlenmesidir. Basit bir ifadeyle “whistleblowing”, bir örgüt veya kurumdaki yasa, kural ve etik dışı davranışların çalışanlarca ilgililere duyurulmasıdır (Alper, 2018: 13).

“Whistleblowing” ilk olarak 1963 yılında güvenlik gerekçesiyle ortaya çıkmış olan tehlike ve risklerin bulunduğu hukuki bir belgede kullanılmıştır. Etik ilke ve değerlere aykırı davranışta bulanların bir ıslık (ihbar etme) ile durdurulmaya çalışılması, bu kavramı açıklamaktadır. Etik dışı davranışların ortadan kaldırılması için yapılan bu ihbar etme eylemi, vicdani bir faaliyet olarak tanımlanabilir (Sayğan ve Bedük, 2013: 1-23).

Whistleblowing (ihbar etme) bir örgütte çalışanlar tarafından yöneticilerin kontrolü altındaki etik dışı veya meşru olmayan davranış veya uygulamaları olaya etki edebilecek kişi veya kuruluşlara bildirmesi şeklinde ifade edilmiştir. Etik ilkelere aykırı veya yasa dışı davranış ve uygulamaların açığa çıkarılması konusunda bazen çalışanlar arasında ihtilaf bulunmaktadır. İhbarcılara; ispiyoncu, gammazcı, ifşacı, jurnalci ve ajan gibi aşağılayıcı birtakım sıfatları yakıştırmakta ve bu kişiler kurumlarda dışlanmaktadır (Ateş vd., 2009: 48).

Literatürde yer alan etik kuramlarla ilgili yapılan araştırmalarda “whistleblowing (ihbar)” davranışının etik bir davranış olarak değerlendirilebilmesi için ortak hususlar şu şekilde sıralanabilir: (Baltacı, 2016: 27, DeGeorge, 2004’ ten Akt. Aktan, 2006: 7, Özler vd., 2010:187):

- Whistleblowing konu edilen etik ihlal davranışının toplum tarafından benimsenen etik ilke ve değerlere aykırı olduğunun net bir şekilde tanımlanmış olması ve bu davranışın kurum çalışanlarına ve topluma maliyetinin yüksek boyutta olması,

- Etik ilkelere aykırı davranışların somut delillerle her türlü şüpheden uzak bir şekilde ortaya konulması,
- İhbarcının kişiler konuya ilişkin kaygı ve endişelerini kurumun en üst yöneticileriyle paylaşılmış olması,
- Olumsuz duruma ilişkin ikna edici kanıtları yetki sahibi üst yöneticilere sunmuş olmasına rağmen gerekli ve yeterli düzeyde duruma müdahale edilmemesi ve bu konuda çaresiz kalması, bu noktadan sonra dışsal whistleblowing -ihbar eylemini tercih etmeyi düşünmesi,
- Whistleblowing bir menfaat gözetilmeden vicdani bir sorumluluk bilinciyle ve tamamen gönüllü olarak yapılması.

Aktan (2006:5-6), ihbar eylemini gerçekleştirenlerin kişisel olarak erdem sahibi insanlar olduğunu, erdem sahibi bu kişilerin sadece çalıştıkları yerlerde değil, her zaman ve her yerde etik ilkelere aykırı veya meşru olmayan davranış ve uygulamalardan vicdanen rahatsız olduklarını, çalışma arkadaşlarıyla ihtilaf yaşama pahasına bu tür durumlara karşı çıktıklarını ve tepki gösterdiklerini ifade etmektedir.

Kurumlarda yaşanan etik ilke ve değerlere aykırı uygulama ve davranışlara şahit olan bir çalışanın etik anlayışa sahip olarak ihbar etme eyleminde bulunması haksızlık ve yanlışlıklar karşısında cesaretli bir davranış sergilemesi ve olumsuzluklardan tüm tarafları koruma niyeti açısından ele alındığında whistleblowing -ihbar eylemi erdemli bir davranıştır. İhbarcı kurum içinde etik yönden kabul edilmeyecek bir davranış ya da uygulama ile karşılaşmakta ya da bu gibi durumlara tanık olmaktadır. İhbarcının hem çalıştığı kurumun hem de çalışanların menfaatine bir arayış içinde olduğu görülmektedir. Bu çerçevede ihbar; kişisel etik değerlere bağlı olarak bireyin şahsi menfaat ve

çıkarlarından öte çalıştığı kurumun ve toplumun yararını gözeterek harekete geçmesidir.

3. WHISTLEBLOWİNG'İ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Örgütlerdeki usulsüzlükleri yetkili makamlara ihbar etmeye iten veya engel olan faktörler genel olarak farklı şekillerde sınıflanmıştır. Bunlardan bazıları; kişisel, örgütsel ve durumsal faktörlerdir. Bireyin ahlaki gelişim düzeyi, etik ilke ve değerleri benimseme düzeyi, eğitim durumu vb. gibi faktörler kişisel faktörler arasında bulunmaktadır. Örgütün kültürü, yönetim şekli ve yapısı örgütsel faktörlerdir. Usulsüzlüklere tanık olduğunda durum ise durumsal faktörlerdendir (Güvercin, 2016: 13). Whistleblowing davranışını gerçekleştirilip gerçekleşmemesini belirleyen birkaç temel faktörü şu şekilde sıralayabiliriz (Özgener, vd. 2012; 322-323):

- Whistleblowing eylemi, kişinin kendi kişisel ilke ve değerleriyle ilgilidir. Ahlaki değerleri benimseme düzeyine göre geniş veya dar ihbar olabilir.
- Whistleblowing alternatif iletişim yollarından olan informal örgüt yapısı önemli bir yere sahiptir. Formal örgüt yapılarında çalışanlar, yöneticilerden çekindikleri için onlarla makul düzeyde iletişim kuramamaktadırlar. Böyle bir sistemde çalışanlar Whistleblowing yöntemi olarak isimsiz başvuruları tercih etmekte veya hiç başvuru yapmamayı tercih etmektedirler.
- Whistleblowing eylemini gerçekleştiren çalışanlar çoğunlukla olumsuz durumları düzeltmek için yeterli ve gerekli imkanlara sahip değildirler. Bu nedenle yöneticiye whistleblowing etmek zorunda olan çalışan yöneticilerin tepkisine oldukça önem vermektedir.

- Hiyerarşik kademelerin bir şekilde yapılanması çalışanın whistleblowing eylemini zorlaştırmaktadır. Her kademeye ayrı ayrı bilgi vermeye çalışmak ve bu esnada yanlış anlaşılma ihtimali whistleblowing eylemini engelleyebilmektedir.
- Kurum kültürü ve kuralları çalışanların tutum ve davranışlarını etkilemede önemli bir yere sahiptir. Bunlara uymama, sosyal ilişkilerin zarar görmesine hatta mesleki itibarı kaybetmeye neden olabilir. Bu nedenle çalışanlar kurum kültürüne uymayı tercih etmektedir. Kurumsal bağlılık çalışanların ihbar etme eylemini gerçekleştirmesini engelleyebilmektedir.
- Kurum politikalarında öncelikler, doğru ve yanlışlar çalışanların anlayabileceği bir şekilde belirtilmezse önemli sorunlar yaşanabilir. Çalışanların motivasyonunu olumsuz etkileyen bir durumdur ve kurumsal bağlılık zayıflayacaktır.

Bireylerin whistleblowing eylemlerinde bulunmasını, etik dışı davranış ve uygulamalarını kamu menfaatini önceleyerek yetkili makamlara bildirmesini etkileyen durumların olduğu söylenebilir.

İhbar, “whistleblowing” kavramını daha iyi ve doğru kavraya bilmek için Aktan (2006) tarafından geliştirilen 5N 1K analizi şu şekildedir.

NE? Whistleblowing NE’dir?	Whistleblowing, bir organizasyon içerisinde yasa-dışı ve etik değerlere uygun olmayan davranış ve eylemlerin organizasyon içi ve/veya organizasyon dışı başka kişilere veya kurumlara zarar vermemesi için enformasyon sahibi kişiler (çalışanlar veya paydaşlar) tarafından sorunları çözme güç ve yetkisine sahip iç ve dış otoritelere bildirilmesidir.
NİÇİN? NEDEN? Whistleblowing NİÇİN yapılır?	<i>Kişisel nedenler:</i> (Kişinin etik ve erdeme yüksek bağlılığı, ödüllendirme beklentisi ve saire.); erdem ahlakı (virtue ethics)

	<i>Organizasyonel nedenler:</i> (güçlü kurum kültürü, yüksek derecede kuruma bağlılık, kurumsal vatandaşlık davranışının gelişmiş olması ve saire.) <i>Durumsal nedenler:</i> (Sadece belirli durumlarda ortaya çıkarılan yanlış davranış ve eylemler bu gruba dahil edilebilir. Bunların bir kısmı kişisel nedenlerden kaynaklanır. Örneğin, kişilerarası çatışmalar, kıskançlık, çekememezlik ve saire.)
NASIL? Whistleblowing NASIL ve hangi yöntemlerle yapılır?	<i>Aleni whistleblowing:</i> (yasa-dışı ve/veya etik-dışı davranış ve eylemlerin yazılı veya sözlü iletimi.) <i>Zımnı whistleblowing:</i> (Kimliği gizleyerek yasadışı ve/veya etik-dışı davranış ve eylemlerin bildirilmesi.) -Whistleblower, ismini saklayarak olayı açığa çıkarabilir (anonymity) -Whistleblower, organizasyon üst yönetimine ismini bildirmekten çekinmez, fakat organizasyon üst yönetimi ve/veya ilgili dış organizasyonlar whistleblower'ın ismini gizli tutar. (confidentiality) <i>Araçlar:</i> Mektup, telefon, faks, e-mail vs.
NEREYE? Whistleblower, yasa-dışı ve/veya etik-dışı davranış ve eylemleri NEREYE / KİME bildirir?	<i>İçsel whistleblowing:</i> Yasa-dışı ve etik değerlere uygun olmayan davranış ve eylemler organizasyon üst yönetimine sözlü ve /veya yazılı rapor edilebilir. <i>Dışsal whistleblowing:</i> Yasa-dışı ve etik değerlere uygun olmayan davranış ve eylemler organizasyon dışında sorunu ortaya çıkaracak ve/veya çözecek kişi ve kuruluşlara (polis, yargı makamları, medya ve saire.) ifşa edilebilir.
NE ZAMAN? Whistleblower, yasa-dışı ve/veya etik-dışı davranış ve eylemleri NE ZAMAN bildirir?	- Güçlü kurum kültürünün ve kurumsal vatandaşlık bilincinin yerleşmiş olduğu organizasyonlarda açığa çıkarma ve ifşa için bir zaman söz konusu değildir; olay ortaya çıktığında whistleblower'lar harekete geçer. - Güçlü kurum kültürünün ve kurumsal vatandaşlık bilincinin mevcut olmadığı organizasyonlarda durumsal nedenlerin varlığına bağlı olarak açığa çıkarma ve ifşa eylemi gerçekleşir.
KİM? Organizasyonda yasa-dışı ve/veya etik-dışı davranış ve eylemleri açığa çıkaran kişiler (whistleblower) KİM 'lerdir?	Organizasyonlarda yasadışı ve/veya etik dışı davranış ve eylemleri açığa çıkaran kişilere "whistleblower" adı verilir. Bu kişiler doğrudan denetim ve kontrol yetkisine sahip olamayan "gönüllü denetçiler" (unauthorized voluntary auditors) olarak adlandırılabilir. Whistleblower'lar üç gruba ayrılır: -Enformasyon sahibi organizasyon eski çalışanları, -Enformasyon sahibi istihdam edilen çalışanlar,

-Organizasyon dışında olmakla beraber
organizasyon içi enformasyona sahip olan
paydaşlar

Tablo 4.1. İhbar “Whistleblowing”: 5 N, 1 K Analizi

Aktan’ın (2006:5) whistleblowing -ihbar kavramının daha iyi anlaşılması için geliştirdiği 5n1k analizinde ihbar davranışında bulunmak için kişisel, kurumsal ve içinde bulunulan faktörlerin etkili olduğunu ifade etmiştir. Kişisel nedenler; bireyin etik ilke ve değerlere yüksek bağlılık duygusu taşıması, yaptığı ihbar etme eylemi karşısında ödüllendirme beklentisinin olması sayılmaktadır. Kurumsal nedenler; güçlü kurum kültürünün varlığı, üst seviyede kuruma bağlılık duygusu taşıması. Durumsal faktörler; belirli durumlarda ortaya çıkan etik dışı davranış veya uygulamaların olduğunu belirtilmiştir.

4. TÜRK MEVZUATINDA WHISTLEBLOWING (İHBAR) HAKKI

1982 Anayasası’nın 74. maddesinde birinci fıkrasında bulunan “dilekçe hakkı” ile kamu hizmetleriyle ilgili dilek, temenni ve şikayetlerini yetkili makama bildirme hakkı tanınmıştır. (Aydın, 2002: 81). Bu düzenleme ihbara ilişkin son derece önemli bir düzenlemedir. Fakat bu düzenleme, daha sonrasında ihbarcılarının karşılaşılabilecekleri misillemeler bakımından bir güvence barındırmamaktadır (Bayrakçı, 2016: 2014).

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) aracılığıyla, Anayasal haklardan biri olan “Dilekçe ve Bilgi Edinme” kapsamında; vatandaşlar kamu yönetiminin uygulamalar hakkında her türlü ihbar, görüş, şikayet ve önerilerini yapabilmektedir. Başvuruda bulunanlar kimlik bilgileri gizli kalmasını tercih edebilmektedirler. Vatandaşların şahit oldukları etik olmayan veya meşru olmayan davranış ve

uygulamalar konusunda doğrudan başvuru yapabileceği ve başvurusunun her aşamasını takip edebileceği ve kamu yönetimi üzerinde bir denetim ve kontrol görevi ifa eden bir dışsal whistleblowing noktasıdır.

“Dilekçe ve Bilgi Edinme” kapsamında birtakım düzenlemeler ve uygulamalar bulunsa da Türkiye’de whistleblowing konusunda özel olarak düzenlenmiş bir hüküm bulunmamaktadır (Ayдын, 2002: 79).

Whistleblowing ile kısmen ilgili olan bir diğer yasa ise, Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 278. maddesinde düzenlenmiştir. “Suçu bildirmeme suçu” olarak da tarif edilen madde; “işlenmekte olan veya sonuçlarının engellenmesi mümkün olan bir suçun yetkili makamlara bildirilmemesi suçtur” (Alp, 2013: 73) şeklinde ifade edilmekte olup, yasalara aykırı davranış ve uygulamalara şahit olanlara sorumluluk yüklemektedir. İhbar edilecek suçların sınırlandırılmaması ve kanunda belirtilmemesi nedeniyle bu düzenlemenin yerinde bir düzenleme olmadığı söylenmektedir (Bayrakçı, 2016: 104).

Kamu görevlileriyle ilgili ihbar kapsamında değerlendirilebilecek düzenlemelerden bir diğeri 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda yer almaktadır. Kanunun 15. maddesinde; kamu görevlilerinin görevleri hakkında bilgi vermemesi, 31. maddesinde kamu hizmetiyle ilgili gizli bilgileri açıklamalarının yasaklanması, 125. maddesinde; yetkisiz yapılan açıklamaların kınama cezası ile cezalandırılması, yasaklanan bilgilerin açıklanması durumunda ise kademe ilerleme cezası ile cezalandırılması, gizli bilgilerin açıklanması durumunda ise kamu görevinden çıkartılma ile cezalandırılması biçiminde düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir (Esen ve Kaplan, 2012: 41). Söz konusu düzenlemeler ihbar etme faaliyetinin gerçekleşmesinin bir engel olarak görülmektedir.

Yine whistleblowing kapsamında değerlendirilebilecek bir başka düzenleme, kamu görevlilerinin görevleriyle ilgili şikayet hakkın DMK 21. maddesinde tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre; kamu görevlileri “kendilerine uygulanan idari eylem ve işlemler nedeniyle” yetkili makamlara şikayet hakkı tanınmaktadır. Devlet Memurlarının Şikayet ve Müracaatları Hakkında Yönetmeliğin 14. maddesinde ihbarda bulunan devlet memurlarına ceza verilmemesine yönelik düzenlemeler bulunmaktadır (Alp, 2013: 81).

Whistleblowing konu alan yasal düzenlemelerin en önemli özellikleri ihbar eden kişileri korumaya yönelik olmalıdır. Güvenli bir ihbar sürecinde önemli olan ihbara elverişli bir yapı oluşturulmalı ve ihbarı teşvik edici düzenlemeler yapılmalıdır (Kaplan, 2001: 37).

Birleşmiş Milletler “Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesinin” 33. maddesi, ülkelerin “ihbar eden” kişileri korumak amacıyla gerekli yasal düzenlemeleri yerine getirme çağrısı yapmaktadır. Türkiye tarafından 9 Kasım 2006 tarihinde bu sözleşme onaylanmış olmasına rağmen henüz bugün kadar kanuni bir düzenleme yapılmamıştır.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin “yetkili makama bildirim” başlıkla 12. maddesi etik ilke ve değerlerle bağdaşmayan davranış veya uygulamalardan haberdar olduklarında yahut gördüklerine yetkili makama bildirmelerine ilişkin düzenlenmiştir. Temelde whistleblowing -ihbar olarak isimlendirilen “whistleblowing” ile benzer bir eylemi ortaya koymaktadır. Bu eylemi yapanların korunması, ihbar etmenin (yetkili makama bildirmenin) usulleri veya prosedürleri konusunda yeterli açıklama bulunmamaktadır.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 18. maddesinin 3. fıkrasında; “Çalışanların veya çalışan temsilcilerinin, işyerinde iş sağlığı ve güvenliği için alınan

önlemlerin yetersiz olduğu durumlarda veya teftiş sırasında, yetkili makama başvurmalarından dolayı hakları kısıtlanamaz.” hükmü yer almaktadır.

Türk Ceza Kanununun 278. maddesine göre; (1) “İşlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” (2) “İşlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması halen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.” (4) “Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz. Ancak, suçu önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.” (Türk Ceza Kanunu, www.mevzuat.gov.tr ,2004, Erişim Tarihi: 23.06.2023). Kanununi düzenleme ile toplumdaki tüm fertlerin tanık oldukları konusu suç teşkil eden olayları yetkili makamlara ihbar etme, bildirme yükümlülüğü getirildiği görülmektedir. yapılan düzenleme teşvik edici olmaktan daha ziyade ceza tehdidi ile insanların bildirim yapması istenmektedir. Bireylerin konusu suç teşkil etmeyen etik dışı durumlarda ihbar etme konusu bu kapsamda ele alınmadığı görülmektedir.

Türk Ceza Kanununun 279. maddesi ise kamu görevlilerinin suçu bildirmesine yönelik yapılmış bir düzenlemedir. Buna göre; “Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” Bu düzenleme ile kamu görevlilerine 278. maddeye ek olarak başka bir sorumluluk yüklenmiştir. Kamu kurumlarında konusu suç teşkil eden durumların bildirilmesine yönelik bir düzenleme yapılmıştır. Fakat bir önceki maddede olduğu gibi konusu suç teşkil etmeyen etik dışı olan durumların ihbar edilmesine yönelik bir açıklama bulunmamaktadır. Ayrıca ihbarda bulunan kamu görevlilerinin

daha sonra maruz kalabileceği misilleme durumlarının önüne geçmeye yönelik bir düzenleme de bulunmadığı görülmektedir. Aynı kanunun 279 maddesi ise sağlık çalışanlarına yönelik hazırlandığı görülmektedir.

12.01.1983 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Devlet Memurlarının Şikâyet ve Müracaatları Hakkında Yönetmelik” bu konuda hazırlanmış başka bir yasal düzenlemedir. Bu yönetmeliğin 3. maddesinde; “Devlet Memurları amirleri veya kurumları tarafından kendilerine uygulanan idari eylem ve işlemlerden dolayı şikâyet hakkına sahiptirler.” hükmü bulunmaktadır. Bu düzenleme ile devlet memurlarına şikâyet hakkı tanındığı görülmektedir. Adı geçen yönetmeliğin 10. maddesinde ise, “Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara uygun bir şekilde şikâyet hakkını kullanan devlet memurlarına şikayetlerinden dolayı bir ceza verilemeyeceği” yönünde düzenleme yapıldığı görülmektedir.

Ayrıca Devlet memurları, “görevleri sırasında haberdar oldukları konusu suç teşkil eden durumları yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdürler.” hükmü ile 14. maddenin ikinci fıkrasında “İhbar yükümlülüğünü yerine getiren Devlet memurlarına ihbarlarından dolayı bir ceza verilemez, doğrudan veya dolaylı olarak hizmet koşulları kısmen de olsa ağırlaştırılamaz ve değiştirilemez.” hükmü düzenlenerek devlet memurlarına ihbar sonrasında bir zarar görmeyeceği yönünde güvence sağlandığı görülmektedir. (Devlet Memurlarının Şikayet ve Müracaatları Hakkında Yönetmelik, www.mevzuat.gov.tr , 1983, Erişim Tarihi: 23.05.2022).

5. 2017-2020 YILLARI ARASINDA KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULUNA YAPILAN BAŞVURULARIN WHISLEBLOWING AÇISINDAN ANALİZİ

Etik ilke ve değerlerin varlığı kamu yönetimi için vazgeçilmezdir. Kamu görevlileri, çalışmaları esnasında kamu kaynaklarının yönetilmesi, vatandaşlarla ilişkilerde birtakım yetkilere sahiptirler. Bu anlamda etik; kamu gücünün keyfi kullanılmasının önüne geçen bir kontrol mekanizmasıdır. Toplumun devlete ve kurumlarına güven duyması bu güvenin korunması hayati bir konudur (Tüsiad 2003: 21-21).

Bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarında etik davranış ilkelerine aykırı tutum ve uygulamalarla karşılaştığında gösterecekleri tavır son derece önemlidir. Neticede iki tür tavır ortaya çıkmaktadır; ya sorun görmezden gelinmekte ya da sorunun çözüme üretilmektedir. Bu noktada etik davranış ilkelerine aykırı uygulamalara tanık olan kamu görevlilerinin bu ve benzeri durumların önüne geçmek amacıyla denetim makamında bulunan yerlere bu konuda bilgi vermesi çok önemli hale gelmektedir.

Dolayısı ile kamu görevlilerinin tanık oldukları etik davranış ilkelerine aykırı uygulamaları engel olabilecek kişi veya yerlere ulaştırabilmeleri için etik ilke ve değerleri benimsemiş olmaları gerekmektedir. Çalışanların etik davranış ilkelerine aykırı eylemlerde bulunup bulunmaması onların ahlaki gelişim seviyeleriyle ilgili olduğu ifade edilmektedir (Celep ve Konaklı, 2016:66). Etik ilke ve değerlere sahip kamu çalışanlarının çalıştıkları kurumların faydasına olacak şekilde kamuoyunda kurumun itibarının korunması amacıyla ihbar etme davranışında bulunmaları önemli hale gelmektedir. Aksi durumda etik ve yasal olmayan davranışlar ve uygulamalar kamu yönetiminin saygınlığını olumsuz düzeyde etkileyecek ve kamu hizmetinin rasyonelliği, verimliliğini engelleyecek ve maliyetini de artıracak

ve bu maliyet doğal olarak topluma yansıyacaktır (Kılavuz 2002: 264). Kamu yönetiminde yaşanan etik dışı davranışlar yönetimi zayıflatmakta ve vatandaşın devlete olan güvenini azaltmaktadır. Bu nedenle, kamu yönetiminde etik ilke ve değerlerin hâkim olması, kamu görevlilerinin etik ilke ve değerleri benimsemeleri ve etik dışı uygulamaları engellemek için yetkili makamlara ihbar etmeleri kamu imkân ve kaynaklarının amacı dışında kullanılmasının önüne geçecek önemli bir araçtır.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Whistleblowing-ihbarcılık kavramının kamu yönetiminde yeterli düzeyde bilinip bilinmediği tartışma konusudur. Bu bağlamda Kamu Görevlileri Etik Kuruluna 2017 -2020 yılları arasında yapılan başvuruların whistleblowing-ihbarcılık açısından incelenmesi suretiyle; bu kavramın kamu yönetiminde ne oranda etkili olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, kamu görevlileri tanık oldukları olayları ilgili yerlere şikayet konusu yaptıktan sonra misilleme olaylarına maruz kalıp kalmadıkları anlaşılmaya çalışılacaktır. Whistleblowing - ihbarcılık kavramını tamamlayan en önemli unsur; başvuru yapan kişinin ihbar eylemi sonrasında zarar görmemesi gerektiğidir. Aksi takdirde benzer etik dışı durumlara tanık olanlar bunları yetkili makamlara bildirme konusunda çekingen davranacaklardır. Kamu Görevlileri Etik Kuruluna 2017-2020 yıllarında yapılan başvurular incelenecek ve bu konuya ilişkin bir tespit yapılmaya çalışılacaktır.

5.2. 2017-2020 yılları arasında Kamu Görevlileri Etik Kuruluna Yapılan Başvurular

Kamu görevlileri etik kuruluna 2017 -2020 yılları arasında yapılan başvuruların toplam sayısı 531'dir. Kamu Görevlileri Etik Kuruluna yapılacak başvuruların usulü 5716 sayılı Kanunun 4. maddesinde; "*Başvurular, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunda belirlenen esaslara*

göre, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye'de ikamet eden yabancı gerçek kişiler tarafından yapılabilmektedir. Yapılan başvurulardan, kamu görevlilerini karalama amacı güttüğü anlaşılan veya haklı bir gerekçeye dayanmayan, başvuru konusuyla ilgili yeterli bilgi ve belge sunulmamış başvuruların değerlendirmeye alınmaz” şeklinde düzenlenmiştir.

Yıllar	Başvuru sayısı
2017	126
2018	126
2019	132
2020	147
Genel Toplam	531

Tablo 1. Yıllara Göre Başvuru Sayısı

Yönetmeliğin 32. maddesinde; “Kurulu yapılacak başvuruların a) yazılı dilekçe, b) elektronik posta ve c) tutanağa geçirilmiş sözlü başvuru” yollarından biri ile yapılabileceği şeklinde düzenlenmiştir. Bu başvurularda başvuran kişinin gerçek kişi olması yanında kişinin adı, soyadı, oturma yeri veya iş adresi ile imzasının bulunması gibi şartlar bulunmaktadır. Başvuru dilekçelerinin daktilo veya bilgisayar çıktısı olması gibi şartlar bulunmamaktadır. Başvuru dilekçelerinin okunaklı ve anlaşılır olması yeterli olarak kabul edilmektedir.

Yıllar	BİMER\CİMER	Elde n	E-posta	Faks	Kargo	Posta	Toplam
2017	2	5	85		8	26	126
2018		10	77	1	5	33	126
2019	3	9	91	1	4	24	132
2020	5	7	114		6	18	147
Genel Toplam	10	30	366	2	23	100	531
Yüzde %	%1,9	%5,6	%68,9	%0,4	%4,3	%18,8	%100

Tablo 2. 2017 – 2020 Yılları Arasında Yapılan Başvuruların Başvuru Yöntemine Göre Dağılımı ve Yüzdelik Oranları

Günümüzde elektronik ortamda başvuru yöntemlerinin yaygınlaşması whitsleblowing başvurularını artırmaktadır. Başvuru yönetiminde tercih edilen eğilim dikkate alınarak e-posta başvurularının kolaylaştırılması, e-devlet uygulamaları ile entegre edilmesine yönelik çalışmaların yapılması bu konuda yapılacak başvuruları yaygınlaştıracaktır.

5176 sayılı Kanunun 4. maddesi, “*Bu Kanun kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarında etik davranış ilkelerine aykırı uygulamalar bulunduğu iddiasıyla, en az genel müdür veya eşiti seviyedeki kamu görevlileri hakkında Kurula*” başvuru yapılabileceğini düzenlemiştir. Bu düzenlemenin üst düzey yöneticilerin denetimi açısından whistleblowing mekanizmasının kullanılması anlamı taşımaktadır. Bu denetim mekanizmasıyla birlikte kamu kurumlarında olası patronaj ilişkilerinin önüne geçilmesinin hedeflendiği sonucuna ulaşılabilir. Bu çerçevede Kurula yapılan başvuruların kurumlara göre dağılımı Tablo 3’te sunulmuştur.

Kamu Kurumları	2017	2018	2019	2020	Genel Toplam	%
İl- İlçe Belediye Başkanlıkları	29	19	33	35	116	21,8
Belirtilmemiş	28	33	8	27	96	18,1
Bağlı, ilgili, ilişkili Kurum Kuruluşlar	14	18	28	27	87	16,4
Bölge- İl- İlçe Müdürlükleri (Kamu Kurumları)	12	18	25	17	72	13,6
Bakanlıklar	25	16	12	10	63	11,9
Üniversiteler	7	6	7	9	29	5,5
Valilikler	6	8	5	7	26	4,9
Kaymakamlıklar	3	3	6	8	20	3,8
Düzenleyici ve denetleyici Kurumlar		2	3	4	9	1,7
Özel Hukuk Tüzel Kişisi		2	3		5	0,9
Meslek Kuruluşları	1	1	1	1	4	0,8
Bankalar	1			1	2	0,4
Federasyon/ Sendika			1	1	2	0,4
Genel Toplam	126	126	132	147	531	100,0

Tablo 3. Başvuruların Kurum Kuruluşlara Göre Dağılımı

Kamu kurum ve kuruluşlarında etik davranış ilkelerine aykırılık iddiasıyla yapılan başvurular değerlendirildiğinde; il ve ilçe belediye başkanlıklarının % 21 ile ilk sırada yer aldığı

görülmektedir. Belediyeler, kamuya hizmet sunumunda vatandaşlarla doğrudan temas kuran hizmet birimleridir. Bu nedenle vatandaşların etik davranış ilkelerine aykırı tutum ve davranışların da aynı oranda tanık olmaktadır.

İkinci sırada “belirtilmemiş” başlığı bulunmaktadır. Bu başvurularda bir kamu görevlisi hakkında şikayet söz konusu değildir. Başvurular genel olarak; icra işlemlerinin durdurulması, vergi borçlarının ertelenmesi, iş başvurularını kabul edilmesi, genel af çıkması gibi çeşitli talepleri içermektedir. Etik dışı bir durumu ihbar etme amacıyla yapılmadığı için kapsam dışı başvurular olarak değerlendirilmektedir.

Kurula yapılan başvuruların etik davranış ilkelerine aykırılık iddialarına göre dağılımı Tablo 4’te gösterilmiştir.

Etik Davranış İlkeleri	Yüzdelik oranları
Genel Etik Davranış İlkelerine Aykırılık İddiaları (Md. 5,6,7,8,11,12,18)	%38,61
Psikolojik Yıldıma (Mobbing) İddiaları (Md.10)	%17,70
Kayırmacılık/ Ayrımcılık İddiaları (Md. 21)	%11,68
Yolsuzluklar/Usulsüzlük İddiaları (Md. 9,20)	%9,42
Diğer	%6,21
Kapsam Dışı İddia ve Talepler	%5,84
Görev ve Yetkilerin Menfaat Sağlamak Amacıyla Kullanıldığı İddiaları (Md. 14,15)	%4,52
Bilgi Edinme Hakkının İhlali İddiaları (Md.19)	%2,07
Çıkar Çatışması İddiaları (Md. 13)	%1,88
Kamu Malları ve Kaynaklarının Hizmet Gereklere Dışında Kullanıldığı İddiaları (Md.16)	%1,32
Savurganlık İddiası (Md.17)	%0,75
Genel Toplam	%100

Tablo 4. Başvuruların Etik İlkeleri İhlal İddiasını Gösterir Tablo

Kurula yapılan başvurularda %38 ile ilk sırada genel etik davranış ilkelerine aykırılık iddialarının yer aldığı görülmektedir. Etik dışı başvuruların kapsamı oldukça geniştir. Başvuruların konu bakımından çeşitliliğe sahip olması whistleblowing mekanizmasının başarıyla işlediği takdirde kamu kurumlarında etkili bir denetim sağlayacağını göstermektedir. Listede madde numaraları ile belirtilenler, Yönetmelikte sayılan 18 etik davranış

ilkesine aittir. Yönetmelik numaraları ile 18 etik davranış ilkesi Tablo 5’de gösterilmiştir.

Satır Etiketleri	Kurum Dışından	Kurum İçinden	Genel Toplam
2017	21	70	91
2018	17	56	73
2019	26	77	103
2020	32	83	115
Genel Toplam	96	286	382

Tablo 5. Başvuruların Kurum İçi ve Kurum Dışı Olmasını Gösterir Tablo

İncelemeye alınan 382 başvurunun 96’sının kurum dışındaki bireyler tarafından yapıldığı görülmektedir. Toplam sayı dikkate alındığında kurum dışından yapılan başvuruların varlığı, whistleblowing mekanizmasının yalnızca kurum içinden kullanılmadığını ve kapsamının geniş olduğunu göstermektedir. Kurum dışından yapılan başvurularda başvuru yapanların misillemeye maruz kalmayacak olması da ayrıca bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bu durumu destekler nitelikte olan bir diğer veri de başvuru yapanların isimlerinin gizlenmesini isteyip istemediğidir.

Tablo 6’de kurum dışından başvuru yapanların büyük bir çoğunluğu isimlerini gizlemeden başvuru yaptığı görülmektedir.

Yıllar	Gizlilik talepli	Açık isim	Genel Toplam
2017		21	21
2018		17	17
2019		26	26
2020	3	29	32
Genel Toplam	3	93	96

Tablo 6. Kurum Dışından Yapılan Başvurularda İsimlerin Gizlilik ve Açıklık Durumu

Yıllar	Gizlilik talepli	Açık isim	Genel Toplam
2017	18	52	70
2018	4	52	56
2019	17	60	77
2020	6	77	83
Genel Toplam	45 (%16,43)	241 (%84,26)	286

Tablo 7. Kurum İçinden Yapılan Başvurularda İsimlerin Gizlilik ve Açıklık Durumu

Tablo 7’da kurum içinden yapılan başvurularda isimlerin gizlilik ve açıklık oranları görülmektedir. Başvuruların %16,43’ü isimlerinin gizli kalmasını talep etmektedir. Kurum içinden başvuru yapıldığında olumsuz durumlarla karşı karşıya kalma ihtimali nedeniyle böyle bir talepte bulunduğu değerlendirilmektedir.

İsim Durumu/ başvuru Durumu	Kapsam Dışı	Kurum Dışından	Kurum İçinden	Genel Toplam
Gizlilik talepli		3	45 (%15,7)	48
Dışsal		3	37 (%82)	40
Önce içsel sonra dışsal			8 (%18)	8
Açık isim	149	93	241 (%84,3)	483
Dışsal		70	179 (%74)	248
Önce içsel sonra dışsal			62 (%26)	63
Bilgi bulunmuyor		23		23
Kapsam dışı başvurular	149			149
Genel Toplam	149	96	286	531

Tablo 8. Başvuruların İçsel ve Dışsal Başvuru Olması

Tablolar incelendiğinde; isimlerinin gizlenmesini talep edenlerin %82’sinin (37 Başvuru) doğrudan dışsal başvuru yaptıkları görülmektedir. İsimlerinin gizlenmesini istemeyen ve kurum içinden başvuru yapanların %74’ü (179 başvuru) yine doğrudan dışsal başvuruyu tercih ettikleri görülmektedir. Kurum içinden yapılan başvurularda dışsal başvuru yüzdesinin yüksek olmasının birkaç sebebi olabilir. Bunlardan; kurum içinde tanımlanmış bir başvuru noktasının bulunmaması veya personel tarafından bunun bilinmemesi olabileceği gibi, kurum içinden yapılacak başvurularda soruna çözüm bulunacağına dair bir inancın bulunmaması da olabilir. Her durumda bu kurumlar

açısından çalışanlarının kuruma bağlılığını zayıflatan ve toplum nezdinde kurumun itibarına zarar veren olumsuz bir durum olarak değerlendirilmelidir.

Gizlilik talepli yapılan başvuruda, doğrudan dışsal yapılan başvuruda başvuranın misillemeye maruz kaldığı ve işine son verildiği görülmektedir. Önce içsel başvuru yapan ve sonra dışsal yapılan başvurularda ise misillemeye maruz kalma oranını %37,5 olduğu görülmektedir. Burada şöyle bir sorun olduğu değerlendirilmektedir. İsimleri gizlenmiş olsa bile şikâyet üzerine başlatılan incelemede isimlerinin tespit edilmiş olabileceği gibi kurumlar arası yazışmalarında isim gizliliğini ihlal edilmesi sonucu çalışanın misillemeye maruz kalabilmektedir. Çalışanın görevine son verilmesi kurum tarafından yapılabilecek en ağır misilleme yöntemi olduğu değerlendirilmektedir. Whistleblowing mekanizmasında önlem alınması gereken en önemli konunun çalışanların misillemeye maruz kalmasının engellenmesi olduğu görülmektedir.

İsminin gizlenmesini istemeyen ve aleni olarak başvuru yapanların misillemeye maruz kalma durumu ise şu şekildedir: dışsal başvuru yapanlardan % 19'unun misillemeye maruz kaldığı; misilleme olarak %0,6'sı hakkında disiplin soruşturması açıldığı, %4,5'i hakkında görev yeri değişikliği yapıldığı, %2,8'inin görevine son verildiği, %11,2'sinin psikolojik baskıya maruz kaldığı görülmektedir. Önce içsel ve sonra dışsal başvuru yapanların misillemeye maruz kalma oranlarının %82 ile daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunlardan; %32,3'nün psikolojik baskı ve mobbinge maruz kaldığı, %30,6'sı hakkında görev yeri değişikliği yapıldığı, %11,3'nün disiplin soruşturması açıldığı ve disiplin cezası aldığı, %4,8'nin görevine son verildiği ve %1,6'sının emekli edilme gibi misillemeye maruz kaldıkları görülmektedir. Bu oranların etik dışı durumların ihbar edilmesi önünde ciddi bir engel oluşturacağı açıktır.

6. SONUÇ

Kamu kurum ve kuruluşlarında karşılaşılan etik ilkelere aykırı tutum ve davranışlar karşısından çalışanların verecekleri tepkiler bu tür etik dışı olayların ortaya çıkmasında ve önlenmesinde son derece önemlidir. Çalışanlar, tanık oldukları etik dışı durumlar karşısında sessiz kalabilecekleri gibi, bu olumsuz durumları çalıştıkları kurumlarda yetkili kişilere, kurumun üst yönetimine ihbar edebileceği gibi, kurum dışındaki kişi veya kurumlara da ihbar edebilmektedir.

Etik dışı veya yasa dışı durumların ihbar edilmesinin kişi, kurum ve toplum açısından etkileri bulunmaktadır. Olumsuz bir durumu ilgililere ihbar eden kişinin ahlaki değerler açısından sorumlu davrandığını söyleyebiliriz. İhbar edenin bu tür olumsuz etik dışı veya yasa dışı durumları ihbar ederek, bu tür olayları engellemek amacıyla elinden geleni yaptığını, sosyal bir görev anlayışıyla hareket ettiğini sessiz kalmak yerine tepki göstererek ihbar ederek önemli bir davranış sergilemeyi seçtiği görülmektedir. Fakat bu durumun beraberinde getirdiği olumsuz durumların da olduğunu bilmek gerekir. Çalışma arkadaşları tarafından ispiyonculukla suçlanmak, sadakatsizlikle suçlanmak gibi psikolojik baskılara maruz kalabileceği gibi, çalıştığı işyerinde daha düşük bir pozisyona düşürülmek, hakkında disiplin soruşturması açılması, görev yerinin değiştirilmesi, emekli edilmesi ve hatta görevine son verilmesi gibi olumsuz durumlarla karşı karşıya kalınabilmektedir. İçsel başvuru yapmayıp doğrudan dışsal başvuru yaptığında ise çalıştığı kurumun imajı toplum nezdinde beklenmedik zararları görebilecektir.

Kamu Görevlileri Etik Kuruluna 2017-2020 yılları arasında toplam 531 başvurunun yapıldığı görülmektedir. Yıllara göre başvuru sayısının artma eğiliminde olduğu söylenebilir. Yapılan başvuruların yapılış biçimine göre değerlendirildiğinde,

klasik başvuru yöntemlerinin azalma eğiliminde olduğu, teknolojik tabanlı sistemlerin yaygınlaşmasıyla özellikle e-posta üzerinden yapılan başvuruların ciddi oranda kullanıldığı görülmektedir. En düşük başvuru biçiminin ise BİMER/CİMER üzerinden yapılan başvurular olduğu görülmektedir. Faks üzerinden yapılan başvurular ise oldukça az seviyededir. Normal posta yolu ile yapılan başvurular ise tercih edilen ikinci en yüksek yöntem olduğu görülmektedir. Başvuruda tercih edilen yöntem şu açıdan önem arz etmektedir. Başvuru yöntemlerin kolaylaştırılması etik dışı durumları ihbar etmeyi kolaylaştırmaktadır. Fakat bu beraberinde şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır. Başvuru yapanların isim ve adres bilgisinin doğruluğunu teyit etmek zorlaşmaktadır.

Başvuruya konu edilen etik dışı durumların hangi kamu kurumlarında tanık olduğu ile ilgili olduğu incelendiğinde; bu konuda belediyelerin en yüksek oranda yer aldığı görülmektedir. İkinci sırada başvuruda bir kurum veya bir kişi belirtilmeden başvuru yapıldığı görülmektedir.

Kurula yapılan başvuruların hangi etik dışı durumları ihbar etmek amacıyla yapıldığıyla ilgili yapılan incelemede; genel etik dışı davranış ilkelerine aykırılık nedeniyle yapılan başvuranların oranının %38 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Psikolojik yıldırmanın ise %17 ile ikinci en yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Kurula yapılan başvuruların çalışılan kurum içinden kurum dışından yapılması açısından değerlendirildiğinde 286 başvurunun kurum içinden çalışanlar tarafından yapıldığı, 96 başvurunun ise kurum dışından yapıldığı görülmektedir.

Kurum dışından yapılan başvuruların çok düşük bir kısmı isminin gizli kalmasını talep ederek başvuru yaptığı görülmektedir. Gizlilik talebi dışında yapılan başvurularda ise açık isimle yapıldığı görülmektedir. E-posta üzerinden yapılan

başvurularda başvuru yapan kişinin isminin doğruluğu teyit edilmediğinden açık isimli başvuruların gerçek kişi olup olmadıkları doğruluğu oranı gerçek oranları vermediği değerlendirilmektedir.

Kurum içinden yapılan başvurularda ise, isimlerinin gizlenmesini isteyenlerin oranı %16 olduğu görülmektedir. Kurum içinden yapılan başvurular aleni olarak ismini gizlemeyenlerin oranı ise %84 ile oldukça yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Kurum içinden isminin gizlenmesini isteyenlerin daha önce içsel başvuru yaptığı, içsel başvuru yapması sonrası çalıştığı yerde misillemeye maruz kaldığı, bunun üzerine dışsal başvuru yaptığı görülmektedir. Özellikle psikolojik baskıya maruz kalındığı görülmektedir. Bunların içinde görevine son verilmesi ile karşı karşıya kalanların da olduğu görülmektedir. İsimlerinin gizlenmesini istemelerinin sebebi maruz kalmış olunan bu durumun devam etmesini istememelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

İsminin gizlenmesini istemediğini belirten başvurularda ise %39 oranında misillemeye maruz kalındığı görülmektedir. Bunların içinden en yüksek misilleme türünün psikolojik baskıya maruz kalanların oranını %43 olduğu, görev yeri değişikliğinin %29 olduğu, disiplin soruşturması açılmasının %8 ve görevine son vermenin ise %8 olduğu görülmektedir. Etik dışı durumların ihbar edilmesi sonrası misillemeye maruz kalınması oranlarının düşük olmadığı ve maruz kalının misilleme türünün ise başvuran kişilere zarar verici nitelikte olduğu görülmektedir. Etik dışı davranışların ihbar edilmesinin etik dışı davranış sergileme potansiyeli olan durumların öne geçmesi gerekirken, tam tersine bunu engelleme niyetiyle ihbar edecek sorumluluk sahibi bireylerin bu olumlu davranışlarının öne geçeceği görülmektedir.

Kamu görevlileri Etik Kuruluna yapılan başvurular incelendiğinde Türkiye’de kamu yönetiminde whistleblowing

mekanizmasının yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Konusu suç teşkil eden eylemler hukuk çerçevesinde incelenmektedir. Bunun dışında kalan etik dışı eylemlerin ihbar edilmesi sürçesinde ihbarcılık mekanizmasının son derece önemli bir boşluğu doldurduğu görülmektedir. Türkiye’de yasal düzenlemeler bakımından uluslararası mevzuata paralel bir gelişme göstermiş olmasına rağmen, etik dışı durumları ihbar edenlerin maruz kalmış olduğu misilleme ve zarar görmelerinin engellenmesi konusunda yeterli bir birikimin olmadığı görülmektedir.

Whistleblowing mekanizmasının varlığı ve kamu kurumlarında bunun desteklenmesi özellikle etik dışı tutum ve davranış sergileyecek kişileri için son derece önemli bir uyarıcı olarak değerlendirilmelidir. Kendini güven içinde hissederlerse ihbarcılık eyleminde bulunanların artacağı da ortadadır.

Kamu kurumlarında whistleblowing mekanizmasının etkin bir şekilde çalışabilmesi için aşağıdaki önerilerin dikkate alınması ve değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

- Kamu kurumlarında çalışan kamu görevlilerinin etik davranış ilkeleri konusunda bilgilendirilmelidirler.
- Kamu kurumlarında özellikle üst kademe yöneticilerinin etik davranış ilkelerine uyma konusunda kararlı eylemlerde bulunmaları çalışanları için olumlu örnek olmaları gerekir.
- Kamu görevlilerinin etik dışı durumları ilgililere ihbar etmeden önce söz konusu olayın etik dışı olduğuna dair yeterli kanıtları olup olmadığı konusunda bilinçlendirilmeli, asılsız ihbarlarda bulunmanın önüne geçilmelidir. Bu tür davranışlarda bulunlar uyarılmalıdır,
- Kamu kurumlarında olumsuz bir durumla veya etik dışı bir durumla karşılaşan çalışanların söz konusu durumu,

kurum içinde kimlere ne şekilde bildirmesi gerektiği konusunda bilgilendirilmelidir. . Öncelikli bu tür durumların kurum içinde yetkilendirilmiş kişiler tarafından çözülmesinin son derece doğru bir yol olduğu belirtilmelidir. Yetkilendirilen kişilerin bu konuda etik ilkelere duyarlı, kurumsal anlamda bilgili ve sosyal ilişkilerinde güvenilir kişiler olmalıdır.

- Etik dışı durumları ortaya çıkaran ihbarcılarının isimlerinin -kendileri istemediği sürece- gizlenmesine yönelik etkili önlemler alınmalıdır. Olumsuz durumları ortaya çıkaran kişilerin teşvik edilmesi için ödüllendirme yöntemleri tercih edilmelidir. Ödüllendirmede kurum içinde çalışanların öncelikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılmalıdır.
- Olumsuz etik dışı durumların ortaya çıkarılmasında önemli bir görevi ifa eden ihbarcılarının çalıştıkları kurum içinde misillemeye ve (psikolojik baskı, yıldırma, taciz, dışlanma, disiplin soruşturması, görev yerinin değiştirilmesi, görevine son verilmesi, vb.) olumsuz durumlara maruz kalmaması için gerekli tüm tedbirlerin alınması gerekir. Misilleme yapan yöneticiler, cezalandırılmalıdır. Misilleme yapan yöneticinin cezalandırılması, etik dışı durumların ifşa edilmesini teşvik edecektir. Aksi durumda söz konusu kurumda çalışanlar daha sonra karşılaştıkları etik dışı durumlarda ihbarcılık mekanizmasını kullanmayacaktır. Bu konuda çalışanların bilgilendirilmesi ve ikna edilmesi önemlidir.
- Kamu yönetiminde özellikle etik davranış ilkeleri konusunda çalışanların ayrıntılı olarak bilgi sahibi olması konusunda etik eğitimlerin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Seminerler ve konferanslar düzenlenmeli bu konuda etik farkındalığın güçlenmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktan, Ç. C. (2006). Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing. *Mercek Dergisi*, 43-51.
- Aktan, Ç. C. (2006). Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki ve Vicdani Red Davranışı: Whistleblowing. *Mercek Dergisi*, 43-51.
- Alp, M. (2013), Çalışanın işvereni ve iş Arkadaşlarını ihbar Etmesi, Çalışanın Hukuka ve Etik Kurallara Aykırılıkları ifşa Hakkı ve ihbar Borcu (Whistleblowing), Beta Yayınları, Beta basım yayım dağıtım Aş. 1. Baskı - Aralık 2013 - İstanbul.
- Alp, M. (2013), Çalışanın işvereni ve iş Arkadaşlarını ihbar Etmesi, Çalışanın Hukuka ve Etik Kurallara Aykırılıkları ifşa Hakkı ve ihbar Borcu (Whistleblowing), Beta Yayınları, Beta basım yayım dağıtım Aş. 1. Baskı - Aralık 2013 - İstanbul.
- Alper, M. (2018) Whistleblowing ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiye Örgüt Kültürünün Etkisi ve Bir Araştırma. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü. 2018
- Alper, M. (2018) Whistleblowing ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiye Örgüt Kültürünün Etkisi ve Bir Araştırma. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü. 2018
- Ateş, H., Bağce, H.E. ve Şen, M.L. (2009). Yolsuzluğun Önlenmesi için Etik Projesi. *Kamu Etiği Akademik Araştırmaları*, 1, 12-102.
- Aydin U (2002). İş Hukuku Açısından İşçinin Bilgi Uçurması (Whistleblowing). *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 79 - 100.

- Baltacı, A. (2016). Maarif Müfettişleri ile İlk Ve Ortaokul Yönetici Ve Öğretmenlerinin Bilgi Uçurma Davranışına İlişkin Görüşleri. Doktora Tezi. Ankara Üni. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. 2016
- Celep, C., Konaklı, T. (2012) “Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki”, E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi. 3.4 (2012): 65-88.
- Celep, C., Konaklı, T. (2012) “Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki”, E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi. 3.4 (2012): 65-88.
- Çiğdem, S. (2013). Büro yönetiminde whistleblowing ve etik ilişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 93-109
- Devlet Memurlarının Şikayet ve Müracaatları Hakkında Yönetmelik, www.mevzuat.gov.tr , 1983, Erişim Tarihi: 23.05.2022
- Esen, E., Kaplan, H. A. (2012). İşletmelerde Ahlâki Olmayan Davranışların Duyurulması (Whistleblowing). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, ss. 33-52.
- Güvercin, D. (2016) “Ortaöğretim Kurumlarında Görülen Bilgi Uçurma Süreci ve Bilgi Uçurma Nedenlerine İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 201
- Kaplan, E. (2001). The International Emergence of Legal Protections for Whistleblowers, The Journal of Public Inquiry, pp. 37-42

- Kilavuz, R. (2002). Yönetmelik Etik ve Halkın Yönetmelik Etik Oluşumuna Katkıları. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 26(2). Aralık.
- Mercan, N., Altınay, A. ve Aksanyar, Y. (2012). Whistleblowing (Bilgi İfşası, İhbar) ve Yolsuzlukla Mücadelede İç Denetimin Değişen ve Gelişen Rolü. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, ss. 167-176.
- Özgener Ş.(2004), İş Ahlakının Temelleri, İstanbul, Nobel Yayın-Dağıtım.
- Özler, D. vd. (2010), “Teorik Bir Çerçeve Whistleblowing Etik İlişkisi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 169-194.
- Saygan, S.ve Bedük, A. (2013). Ahlaki olmayan davranışların duyurulması (whistleblowing) ve etik iklimi ilişkisi üzerine bir uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28(1), 1-23.
- Türk Ceza Kanunu, www.mevzuat.gov.tr ,2004, Erişim Tarihi: 23.06.2023
- TÜSİAD (2005), Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik, İstanbul: TÜSİAD Yayınları
- TÜSİAD (2005a). Devlette Etikten Etik Devlete: Altyapı, Saydamlık ve Ayrıcalıklar Cilt II. (Ed. Cüneyt Yüksel). İstanbul.
- TÜSİAD (2005b). Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik: Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar Cilt I. (Ed. Cüneyt Yüksel). İstanbul.
- TÜSİAD, “Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik” Kavramsal Çerçeve ve Uluslararası Uygulamalar Cilt . Yayın No. Tüsiad-T/2005-11/412. 2005- İstanbul

TÜRKİYE VE DÜNYADA
KAMU YÖNETİMİ

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com